

Published on www.bilvavi.net

[Home](#) > דע את ביטחונך 005 ביטחון עצמי אמיתי

דע את ביטחונך 005 ביטחון עצמי אמיתי

שתי מערכות ביטחון - ביטחון בקב"ה וכוח של ביטחון הקיים בתוך נפש האדם עצמו

בתוך מכלול מערכת הביטחון שבנפש האדם קיימות שתי קומות: קומה עליונה - ביטחון בבורא ית"ש, קומה תחתונה - כוח של ביטחון שקיים בתוך נפש האדם, כביכול לבטוח בעצמו.

בפרקים הקודמים עסקנו בקומה העליונה של מערכת הביטחון, ביחס לקב"ה: הביטחון הוא הצירוף לאחד, והפחד עניינו שלא להתנתק מה-'אחד'. דנו בביטחון השורשי בבורא ית"ש: חלקי הביטחון, שיטות הראשונים במהות כוח הביטחון, וכן בפחד שהוא הפכו של הביטחון. כעת נפנה לעסוק בסניף נוסף, שהוא הקומה התחתונה של מערכת הביטחון, כוח של ביטחון שאדם חש כלפי עצמו.

כמובן שהביטחון השלם הוא ביטחון שהאדם בוטח בבורא ית"ש. ברם ישנו רובד נמוך יותר של ביטחון בקומת נפש האדם עצמו, בימינו קוראים לזה - 'ביטחון עצמי', הביטחון של האדם בעצמו. מושג זה של 'ביטחון עצמי' אינו קיים בחז"ל, אך אנו נשתמש במושג זה כלשון מושאל לצורך הדיון, כיוון שהוא המונח המקובל בימינו.

ישנם כאלו שממבט ראשון יראה להם כי הרעיון שאדם יבטח בעצמו, ביכולתו בכישרונותיו מופקע מכל וכל. אמנם יש בכך מן האמת, כי באופנים מסויימים הביטחון העצמי נובע ממקומות רעים גסים ומגושמים מאוד בנפש כמו גאווה ושחץ בבחינת 'כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה' [1], וביטחון עצמי זה הוא ממש בחינה של עבודה זרה. ואכן כפי שהקדמנו, ברור הדבר כי התכלית הנרצית הינה ביטחון שלם וגמור אך ורק בבורא ית"ש. אולם כיוון שנשגבות מעלה זו אינה ברת השגה בשלימות בהנהגת העולם הזה, בששת אלפי השנים שהעולם מונהג בהסתר, הרי שאצל כל אדם האמונה והביטחון בקב"ה מגיעים עד לסף מסויים לפי מדרגתו של כל אחד ואחד. מתחת לסף אמונה וביטחון אלו, ישנו כוח בנפשו של כל אדם ואדם באשר הוא אדם, בו הוא תופס ומזהה כי כביכול פעולותיו נפעלות מכוחו שלו. אחד מהכוחות החשובים המניעים את האדם להסכים עם עצמו לצאת לפעולה או למהלך מסוים, ואף מלווה אותו לאורך כל דרך ביצוע הפעולה מתוך יציבות נפשית שתוביל להצלחה, הוא הכוח שהאדם בטוח בעצמו.

על כן, בפרק זה נעסוק במערכת זו של הכוח הנפשי של האדם שבוטח בעצמו. נסקור מה הן המקורות מהן יכול לנבוע כוח זה. נכיר את הטעויות וההטעויות הקיימות סביב הנושא, המולידות ביטחון עצמי מדומה ונכזב. נבאר מהו השורש האמיתי ממנו ראוי לינוק ביטחון עצמי אמיתי ומתוקן. נלמד כיצד יכול האדם לזהות ולהכיר שורש זה בתוך עצמו. ונבין כי הביטחון העצמי הנולד משורש זה, והוא המהווה בסיס ויסוד עליו האדם בונה את בניין נפשו, וסולל את דרכו הייחודית המיועדת לו לעבוד את בוראו בדיוק על פי הטבעים שיוצרו הטביע וחקק בו.

ביטחון עצמי הנובע מרבדי נפש חיצוניים

כל אדם עם קצת מודעות עצמית, מכיר וחס בתוך נפשו כוח של ביטחון שהוא בוטח בעצמו. ישנם מספר גורמים בנפשות בני אדם שיכולים להעניק להם תחושת ביטחון בעצמם. אולם מתוך שלל הגורמים ישנו מעין אחד שורשי אמיתי ממנו נובע ביטחון עצמי אמיתי, אך מעט מזעיר מבני האדם מגלים אותו, ומרוויים את צמאונם ממנו. לרוב אנשים יונקים את הכוח לבטוח בעצמם ממעיינות נכזבים אחרים. על כן, לעת ניסיון ביטחונם זה מכזב בהם, הוא מתגלה כמשענת קנה רצוץ, ביטחונם

מתפוגג ומסתלק ומותיר אותם ללא יציבות נפשית.

לפני שנתחקה אחר המעיין השורשי האמיתי ממנו נובע הביטחון העצמי המתקן, נסקור ראשית את אותן מעיינות נכזבים מהם שואבים אנשים את הכוח לבטוח בעצמם.

הרובד התחתון ביותר בנפש ממנו מקבל האדם כוח ביטחון בעצמו הוא מידת הגאווה. בבחינת 'דל גאה'^[2], האדם מתגאה במה שאין בו. מידת הגאווה עלולה לנסוך באדם תחושת ביטחון עצמי מדומה על סמך תכונה או מידה שבקושי קמץ ממנה קיים במציאות בנפשו. לדוגמא: ישנו אדם שאינו קבלן מוסמך, אך הוא בטוח בעצמו שהוא יכול לבנות בניינים. אדם שלא הוכשר ולא הוסמך להיות חשמלאי, אך הוא בטוח בעצמו שביכולתו להקים תשתיות חשמל מורכבות. וכן על דרך זו, כל אחד יכול להיזכר בגאווותנים רבים הבטוחים במה שאין בהם, אותם הוא פגש בעברו. ברור כי כל חלקי ביטחון הדומים ושייכים לתחום זה, הינם שטות והבל ומקורם במידות הרעות. על כן, לא נעסוק ברובד שפל זה כלל.

נעמוד על מקור כוח נוסף בנפש היכול לשמש לאדם משענת להיסמך עליה ולינוק ממנה תחושת ביטחון בעצמו. ישנם אנשים עם מודעות עצמית המכירים את כוחות נפשם, הם מודעים לתכונות הטובות שבאמת קיימות אצלם. אדם כזה, פרט לעצמו רשימה ארוכה של כלל התכונות והיכולות הטובות שלו, ערך וסידר אותם. כך הוא קיבל מבט ברור על מערך הכוחות הכללי שלו. במידה והוא מצא כי נפשו חזקה בנקודות רבות, אזי הוא שואב מכך ביטחון כללי בעצמו. אדם כזה מרגיש טוב מאוד עם עצמו, הוא נגש לכל פעולה או מהלך מתוך ביטחון ביכולות ובכישרונות הרבים בהם הוא התברך, ובטוח הוא שהם יעמדו לו להצליח בדרכו.

על דרך זו אך בצורה יותר פרטנית וממוקדת, ישנם בני אדם ברי דעת המודעים לכך שבתחומים מסוימים קיימים אצלם הכוחות הכשרונות והיכולות לפעול ולהצליח, על כן בשטחי החיים הללו יש להם ביטחון בעצמם. בתחומים עניין אחרים, בהם אין הם ניחנים בכישורים הנדרשים, שם הם מוכרחים להיסמך על עזרה חיצונית, על כן בכניסתם לפעולה ב'משבצות' הללו, הם כבר אינם יכולים להפגין ביטחון עצמי נרחב.

אלו הן הגלדים הגסים והחיצוניים יותר בנפשות בני אדם שיכולים להוות מקור לתחושת ביטחון עצמי. אולם גלדים אלו אינם שכיחים כל כך, הם תופסים שטח צר במרחב האוכלוסיה של בעלי הביטחון העצמי. ואף שאפשר להרחיב עוד בנקודות החיצוניות ולהכביר בדוגמאות ובפנים הרבות שמתפרטים מהכללים שהצענו, אך לא תהיה בתוספת זו תועלת מרובה. על כן, נפנה כעת לעסוק בנקודת המרכז הפנימית בנידון במושג - 'ביטחון עצמי'.

ביטחון עצמי אמיתי איתן ויציב יתכן אך ורק כאשר - 'אני מי שאני'

השורש ממנו שופע הביטחון העצמי בנפש האדם נובע מנקודת עומק פנימית מאוד. ומכיוון שההכרה של בני אדם עם הרבדים העמוקים של נפשם אינה שכיחה, לפיכך קיים קושי לבטא ולבאר להסביר ולהמחיש את נקודות העומק עליהם סובב הדיון. על כן, ראשית נגדיר הגדרה גרעינית כללית מופשטת מהו השורש ממנו נובע ביטחון עצמי. ובעזרת ה' לאחר מכן, נפרוט את פרטי החלקים של כוח ביטחון זה, נרחיב בהסברים והמחשבות והעמדת ניגודים, עד להבהרת הנושא.

הגדרת היסוד: כאשר אני מי שאני - יש לי ביטחון עצמי. ולהיפך כאשר אני לא מי שאני - אין לי ביטחון עצמי.

ביטחון עצמי יתכן רק כאשר אני מי שאני - כאשר אני מזהה מי אני באמת, ואני פועל לפי מי שאני באמת, אזי אני בטוח במה שאני פועל. זאת מחמת שאני פועל מתוך עצמי עם כוחות נפשי, בשלימות הפנימית שלי.

לעומת זאת, היעדר ביטחון עצמי נובע בדיוק מנקודת ההפך - כאשר אני לא מי שאני. נבאר, לכל אדם במעמקי פנימיות נפשו קיים זיהוי עצמי מי הוא האני האמיתי שלו. אולם מאידך בחיצוניות הנפש קיים זיהוי עצמי שקרי, האדם מזהה את עצמו לא לפי מי שהוא באמת אלא לפי מי שלדעתו הוא רוצה או צריך להיות. הסתירה בין הזיהוי הפנימי האמיתי לבין הזיהוי החיצוני השקרי אינה גלויה בהכרח במודע של האדם, אך היא מודעת ומורגשת היטב במעמקי נפשו. וכאשר פעולת האדם על פי הזיהוי החיצוני שלו מתנגשת עם האמת הפנימית שמפעמת בקרבו, מתחולל זעזוע נפשי שמערער את יציבות נפשו, ומכוח כך נפגם ביטחונו העצמי.

כל זמן שאדם חי ופועל על פי התפיסה 'אני מי שאני'^[3] - הוא חי את עצמו, בתוך עצמו, עם עצמו, הוא פועל לפי כוחות הנפש האמיתיים שקיימים בתוכו - אזי התוקף הפנימי של הנפש שנקרא בלשון רבותינו 'איתן', מתגלה לחוץ. הנפש תקיפה יציבה וחזקה, וממילא הביטחון העצמי שופע.

אולם כאשר האדם מנסה לחיות ולפעול לפי מה שהוא חושב שאחרים חושבים שהוא צריך להיות, או לפי מה שהוא היה

רוצה לחשוב שהוא, וכדו' כל מיני שיבושים שגורמים לו לפעול שלא על פי מה שהוא באמת. אזי האדם ניגש לפעול את כל פעולותיו שלא מתוך העומק הפנימי האמיתי של עצמו, ולכן אין לו אפשרות להיסמך על כוחותיו האמיתיים, שהרי הוא פועל שלא על פי מי שהוא, ומהיכן ימצאו לו הכוחות לפעול את מה שהוא אינו. בכל דבר ודבר שהוא ניגש לפעול הוא נצרך להשתמש בתכונות חיצוניות שהן אינן מתיישבות עם תכונותיו הפנימיות. לפיכך, תוך כדי פעולה שהוא פועל את מה שהוא אינו, הוא חש בסתירה הפנימית שבקרבו, שהוא מנסה להיות מה שהוא אינו. סתירה זו יוצרת זעזוע תוך נפשו, ואזי חסינות וחוזקו נחלשים ויציבותו הפנימית מתערערת. ממילא אין לו סמך ומשען אמיתי במה לבטוח בעצמו.

אמנם הגדרנו את שורש הכוח ממנו נובע הביטחון העצמי האמיתי. אולם נקדים ונבהיר כי לא כל מי שמזהה בקרבו ביטחון עצמי, יטעה את עצמו להניח כי נפשו בקעה לשורש הפנימי העמוק של זיהויו האני האמיתי שלו, ומשם היא יונקת את ביטחונה. כי רוב בעלי הביטחון העצמי בימינו אינם שואבים את ביטחונם העצמי מהמקור הפנימי אלא ממקור מוטעה ומדומה אחר וכפי שנבאר להלן.

הגדרנו כאן הגדרה כללית ומופשטת מאוד, מהו ביטחון עצמי. בהמשך הפרק נעמוד על הדרכים כיצד לבקוע ולהגיע לזיהויו הפנימי אמיתי של מי הוא האני שלי, וכיצד לבנות על יסוד זה את הביטחון העצמי.

ביטחון עצמי מדומה הבנוי על בסיס תכונות ההסתגלות לשינויים חברתיים וסביבתיים

לאחוז נכבד מאוכלוסיית העולם קיימת יציבות נפשית חזקה יחסית, על כן הם נחשבים כבעלי ביטחון עצמי. אולם ברור ופשוט שרק מיעוטם שואבים את יציבותם וביטחונם מחמת שהם חיים את חייהם על פי האני מי שאני, לעומת הרוב שביטחונם נשען על תכונות נפש אחרת לגמרי.

ישנה תכונה בנפש שעניינה יכולת ההסתגלות התאמה והתמודדות עם שינויי מצבים חברתיים. חלק מבני האדם ניחנים יותר בתכונה זו, אלו אותם אנשים שתקופת ההסתגלות שלהם קצרה כהרף עין. לכל מקום שהם מגיעים, מיד הם מרגישים שם בני בית, ידידים, חברים קרובים, שווים לחברים הוותיקים. הם גם יעזבו בקלות ויעברו למסגרת הבאה ללא כל רתיעה או קושי. אך חלקם האחר של הציבור פחות מוצלח מבחינה ההסתגלותית. אלו בשונה מהקודמים עד שהם מצליחים להתרגל ולהסתדר במקום חדש אורכת תקופה לא קצרה בה הם סובלים, למרות שיתכן ולאחר אותו פרק זמן הם יתפקדו שם בצורה מעולה, ואף יתברגו למקום חברתי מציין.

ישנו קשר ברור בין רמת יכולת ההסתגלות של האדם למידת הביטחון העצמי שלו, ככל שתכונת ההסתגלות יותר חזקה ומהירה, כך היא נוסכת בנפש יותר ויותר תחושת ביטחון עצמי, ולהפך ככל שהיא חלשה ואיטית האדם סובל מהעדר ביטחון בעצמו. לכך אותם האנשים שמכירים ומודעים כי תכונת ההסתגלות בנויה, חזקה ומהירה בנפשם, הם מלאי ביטחון עצמי. כיוון שלכל מקום אליו הם מגיעים, מיד הם מסתגלים לדרישות החיצוניות שמציבה בפניהם החברה. גם אדם שמודע לכך שיכולת ההסתגלות שלו אינה מהירה כל כך, אך מכל מקום ברור לו כי לאחר תקופת מה הוא לבסוף יסתגל ואף יצליח כמו יתר בני החבורה, גם לאלו יתכן שתמצא מידה מספקת של ביטחון בעצמם. לעומת אלו, אנשים בעלי תכונת ההסתגלות איטית על דרך כלל לוקים בחוסר ביטחון עצמי. ברם גם בתוך קבוצת בעלי ההסתגלות האיטית, ישנם כאלו שמודעים לכך שההסתגלות אצלם עובדת, אך היא עובדת לאט. מודעות זו בצירוף למידת הסבלנות יחד, מעניקה גם להם ביטחון עצמי, כיוון שהם יודעים שבסופו של דבר גם הם יתמזגו ויצליחו.

ובעצם זוהי אחת מהדרכים כיום לטפל במתבגרים שמגלים היעדר ביטחון עצמי. מראים להם כי גם בהם קיימת אותה תכונת ההסתגלות, רק שהיא איטית יחסית לאחרים. מראים לבחור את היסטוריית ההצלחות שלו במסגרות החברתיות הקודמות בהם הוא עבר. מסבירים לו - הרי היית כבר בתלמוד תורה, גם שם נצרכת לתקופה מסוימת על מנת להסתגל, אך לבסוף הצלחת. גם כאשר עברת לשיבה קטנה, ההתחלה לא היתה קלה במיוחד, ברם לאחר חצי שנה עלית על המסלול והכל זרם בשלום. וכך מנחים אותו כי גם במסגרת החדשה כמו ישיבה גדולה או חתונה וזוגיות אין לך ממה לחשוש. ראוי לך לנסוך בעצמך כוחות מחודשים להתמודד, כיוון שאתה יכול להיות סמוך ובטוח בעצמך שעם קצת סבלנות ואורך רוח צפויה לך הצלחה. מראים לבחור איך בתוך תהליכי החיים תכונת ההסתגלות שלו פועלת, כיצד הוא עובר בכל נקודת התחלה קושי מסוים, אך לבסוף הוא צולח אותו ומגיע לנקודת היעד המיוחלת. לאחר שהוא נעשה מודע לקיום יכולת ההסתגלות שבו, הוא מקבל תחושת ביטחון בעצמו שנותנת לו יציבות נפשית וכוח לחזור ולהתמודד עם הקשיים במצב החיים החדש.

מכל מקום, העולה מדברינו, כי בעצם המקור הנפוץ ביותר כיום ממנו שואבים בני האדם ביטחון עצמי הוא מתכונת ההסתגלות החברתית המדוברת. תכונת ההסתגלות זו מובילה את רוב ככל בני האדם, ועליה בלבד נשען כל ביטחונם האישי. (למעט החלק הגס והמועט בציבור של בעלי ביטחון עצמי הנובע מגאווה או מחמת מודעות עצמית לקיומם האמיתי של כישורים רבים וחזקים בנפש, כפי שמנינו אותם בראשית הדין, ניתן לומר - כי אצל כל בני האדם בעלי ביטחון עצמי, ביטחונם

ויציבותם הנפשית בנויה על תכונת ההסתגלות גרידא).

אולם צריך להבין ברור, כי אדם שהקו המנחה לכל פעולותיו מונע בעיקר משיקולי הסתגלות והתאמה חברתית, הוא בעצם אינו פועל על פי מי שהוא, על פי ה-'אני' שלו. הוא אינו חי את הזהות הפנימית של עצמו, את התוקף הייחודי האישי האמיתי שלו, ואת אמיתת כוחותיו הנפשיים.

ייעודה ונחיצותה של תכונת ההסתגלות

בכללות, המסלול הארוך של נפש ישראל על פני ששת אלפי שנות קיומה, ובכללות מצומצמת יותר, חיי אדם בשנותיו בעולם הזה רצופים שינויים ותהפוכות רבים, נתבונן בכך מעט.

כל נפש אדם מישראל עוברת שינויי מצבים לרוב מימות עולם, שהרי נשמות ישראל קדמו לעולם, ואם כן הנפש של כל אחד מאיתנו קיימת כבר למעלה מחמשת אלפים ושבע מאות ושמונים שנה לערך. קשה לחשוב כמה מעברים עברו על כל נפש ונפש מאיתנו מאז ועד עתה. אין קץ למספר העצום של המצבים אליהם היא נאלצה להסתגל. בגלגול הקודם היא היתה באירופה, אבל לפני כן היא שכנה במרוקו, מי יודע - אולי היא אף היתה מיוצאי מצרים. זהו תהליך ארוך מאוד שמתפרס על כל ימות העולם הזה.

כל מחזור חיים של ירידה לעולם הזה ויציאה ממנו עובר דרך מסלול תלול הכולל מספר רב של שינויי מצבים העוברים על הנפש. נפרוט מעט מהם להמחשת העניין. תינוק נולד בשעה טובה, אולם קודם ירידתו לעולם הזה נפשו היתה בגן עדן בצורת חיים מסויימת. יום אחד נגזר עליו לחזור בגלגול לעולם הזה לצורך מסוים, הוא עובר שינוי מגן עדן אל תוך עובר במעי אמו. שם הוא שווה לתקופה של ט' ירחי הריון. אחר ההריון הוא עובר מעבר נוסף ויוצא מבטן אמו לאוויר העולם אל חיק אמו והעריסה. בעוד כחצי שנה עד שנה, הוא מתוודע לקרקע העולם ומתחיל לזחול, למשש ולמשמש בכל הנקרה בדרכו. אחרי כן הוא כבר מכיר ברגליו, מדדה ומטפס על 'גבהים', הוא כבר מזהה את חברת בני ביתו ואת חברת ילדי הפעוטון. עוברות כשנתיים והוא עולה לשלב הבא - הוא כבר נחשף לחברה צעירה ושוחרת ידע ראשוני במכינה לת"ת. שוב עוברים כשנתיים והוא מוצא את עצמו בכיתה א', עם דרישות חדשות: סידור חומש וכו'. כל שנה שעוברת הוא עובר מיד ליד מרב'ה אחד למשנהו, אמנם החברה פחות או יותר שווה ויציבה אך הדרישות משתנות בהתאם לגיל: מחומש למשנה, ממשנה לגמרא עם מפרשים ופוסקים. וכן הלאה מעברים ממסגרת למסגרת שבכל אחת מהם הוא מתחיל צורת חיים חדשה: מת"ת לבר מצווה, לישיבה קטנה, לישיבה גדולה, לחתונה, ילד אחד, שני ילדים וכן הלאה, שהרי כל תוספת של ילד הינה משמעותית, זה משנה את סדרי החיים. חתונות לילדים, נכדים, הולך על מקל ויושב בחבורת זקנים, ולבסוף שוב עובר לעולם אחר עם חיים חדשים.

הרי לנו שכל נפש ונפש עוברת לכל הפחות מ"ב מסעות בחייה, כמו שכלל ישראל עברו מ"ב מסעות במדבר עד בואם אל ארץ נושבת (וכמובן אז החלה התמודדות חדשה ועצומה לא פחות - מלחמות מול ל"א מלכים לכיבוש הארץ). כל מסע כזה, כל חניה במקום ובאתר חדש מהווה אתגר נפשי, על כן האדם נזקק לתכונת ההסתגלות שתייצב אותו כנגד הזעזוע שמעמידה בפניו מציאות החיים המחודשת. נבין, אילולי תכונת ההסתגלות, הנפש לא היתה שורדת ומתקיימת כנגד אותן טלטלות והתמודדויות המתחדשות תדיר. המתבונן ישכיל כי אין אלו דברים של מה בכך, הרי כמות השינויים ותכיפותם כפי שמנינו אמורים היו להרעיד ולערער את הבסיס עליו הנפש ניצבת. השינויים הרבים של מסגרות חברתיות, מוסדות לימוד, דרישות שונות, פרצופים שונים, חברים חדשים, שינויי חברות, חילופי תפקידים ומשרות, מעברי דירות כוללות שינויים של דוור, שכנים, קהילה. הרי שכל אדם דורך במספר רב של מעברי חיים, תנודות, שינויים, תהפוכות שכל אלו מצריכים אותו להשתמש בכוח ההסתגלות על מנת לשרוד אותן. ואף שאין המעברים תכופים בכל יום, אך כמעט ואין לך יום שאדם לא נצרך להתמודד עם הסתגלויות קטנות פה ושם.

אילו לא היה לו לאדם את הכוח להסתגל ולהתאים את עצמו בהלכי השינויים העוברים עליו, הוא פשוט מאוד היה הולך וחסר עוד ועוד, פה מתרסק ושם מתפורר עד שלא היה נותר ממנו כלום.

מבחינת ארבעת היסודות כשורשי כוחות הנפש, הרי שכוח ההסתגלות נולד מיסוד המים. מצד אחד, המים מטבעם מתאימים את עצמם לכלי בו הם צבורים, או שהם זוחלים על פי תווי האפיקים החרוצים בקרקע בה הם זורמים. אך מאידך, למים אין שום יציבות, הם כל הזמן נופלים.

לפיכך, האף אמנם שמצד אחד הכוח של יסוד המים נותן לנפש יכולת ואפשרות גמישות והתאמה למצבים חדשים במקום להתנגש להתפרק או להישבר מתוואי דרכי החיים התלולים למאוד. אך מאידך הכוח הזה עומד בעוכריה, כיוון שאותה תכונת הסתגלות מבטלת כמעט לגמרי את עצמיותה וייחודה של הנפש.

ההסתגלות הינה כוח נלווה הכרחי וחשוב, אך היא אינה יכולה להוות יסוד ובסיס לבנין הנפש

העולה מדברינו, אמנם נכון הדבר כי תכונת ההסתגלות הינה תכונה חיובית יסודית וחיונית הנצרכת לכל נפש באשר היא. כי אילו לא היתה לנפש תכונת ההסתגלות, והיא היתה מוצקה כמתכת שאינה מקבלת שינויים, אזי חיינו היו עוברים תדיר חוויות של 'רעידת אדמה', שלא היינו יכולים לשרוד ולהתקיים בהם. ואמנם נכון שאדם בעל ביטחון עצמי הבנוי על גבי כוח ההסתגלות, יוכל לעבור את ימות חייו עם פחות הלקאות וזעזועים. הואיל ותכונה זו תרסן ותמתן עבורו את ההפרעות הקיצוניות שעלולות לפגוע בו בעת התמודדותו עם ההתנגדויות והקשיים הרבים שמציבה הסביבה החיצונית שקיימת ומשפיעה בכל תחנה וחנה אליה האדם מגיע במסע החיים. היא תוכל לרכך ולהפחית את הטלטלות מהמהמורות הרבות בדרכי החיים, ולמצער בכך את נזקי הנפש. ואמנם נכון שהמציאות כיום הינה כי תכונת ההסתגלות משמשת כבסיס עליו נשענת הנפש אצל רוב ככל בעלי היציבות הנפשית, ואיכות הביטחון העצמי של אנשים נגזרת ישירות מרמת יכולת ההתאמה וההסתגלות שלהם. עד כדי כך שאם אנו רואים אדם יציב בנפשו הבוטח בעצמו ובכוחותיו, די ניתן לומר בבטחה כי יכולת ההסתגלות שלו חזקה ומהירה.

אך דווקא מחמת כן נוצרת בעיה, שרבים נוטים אחר תפיסת הנהגת חיים שגויה, כביכול תכונת ההסתגלות היא יסוד בנין האדם, וכל החיים הם תהליך של למידה להסתגל ולהסתדר בכל מצב. לדעתם כוח ההסתגלות הוא הכוח השורשי היסודי בנפש, והתנהלות החיים על בסיס תכונת ההסתגלות זהו סדר וצורת חיים תקנית ובריאה מלכתחילה.

אולם חשוב להבין היטב כי האמת היא שתכונת ההסתגלות הינה רק רכיב אחד קטן בנפש במרכבת החיים הפנימיים כולה. היא כלי סיוע להגמיש ולהקל את מעברי החיים. היא נותנת לאדם מימד מסוים של יציבות נפשית על מנת להתקיים ולשרוד שינויים חברתיים וסביבתיים. אך היא כלל אינה יכולה להוות בסיס ויסוד עליו האדם סומך ובונה את בנין הנפש כולה.

יסוד החיים הם עבודת ה' על פי התכונות הייחודיות שהקב"ה חקק לכל אדם בפנימיות נפשו. תכונות אלו הם ה-'אני' של האדם, על כן הם היסוד והמשענת האמיתית לבטחונו, והם הבסיס עליו האדם בונה את בנין נפשו הייחודית.

אדם שקורא את מה שנאמר כאן והוא מתבונן על עצמו, וכאשר הוא מכיר ומבין שכל הביטחון העצמי שלו נשען ובנוי על כוח ההסתגלות, מיד הוא צריך לקבל בהירות בנפשו - 'אוי, אני בעצם לא חי את מי שאני באמת, אלא כל החיים שלי הם התעסקות עם מעטפת חיצונית של תכונות שמונצחות על ידי תכונת ההסתגלות'. פתאום הוא תופס כי כל מה שהוא חושב עד עתה שזה ה-'אני' שלו, זה בכלל לא הוא, אלא זו רק תכונת נפש אחת שלו.

תכונת ההסתגלות לא נותנת מקום ביטוי לתכונות הנפש הפנימיות השורשיות של האדם. אלא להיפך, הפנימיות שלו מתכסה ונעלמת ונקברת תחת מסך של תכונות חיצוניות, ענפים וענפי ענפים שנבעו מתכונות השורש אך התרחקו מהן והעלימו אותן. תכונות הענף החיצוניות כל העת פושטות צורה אחת ולובשות צורה אחרת תוך כדי מהלך השתוות עם התכתיבים החיצוניים של מרחבי המחיה והחברה המשתנים לעיתים תכופות כפי שתארנו לעיל. ובכך זהותו הפנימית של האדם הולכת ומטשטשת ודוהה עד שהיא נעלמת ונאבדת, וזהות חיצונית של 'זיקית חברתית' תופסת את מקומה.

עניינו של ביטחון הוא הישענות על דבר קבוע ולא משתנה, מתמיד ולא בר-חלוף, יציב איתן ולא רעוע, אחיד ללא חילוף ותמורות, בעל קיום מציאותי אמיתי תקף ולא קיום דמיוני או רגשי או ציורי או מחשבתי בלבד, מקורי ולא מזויף, שורש ולא ענף. זהו ההבדל בין הישענות על תכונות חיצוניות שתכונת ההסתגלות מסגלת לאדם לעת מצוא לשרוד את ההתמודדות מול סביבתו החיצונית, לבין התכונות השורשיות האמיתיות הקיימות בפנימיות הנפש.

תכונות פנימיות הנפש אלו הם שורשיה, והם לא יתחלפו ולא ישתנו ולא יעלמו, לעולם הם קיימים, ותמיד הם יתנו ביטוי (אף אם זה נעלם ממודעות האדם עצמו). תכונות אלו הם תוקפו הפנימי של האדם. על כן, הם יסוד ומשענת הרבה יותר חזקה תקפה ויציבה, ועליהם ראוי לבנות את בנין כוח הביטחון באדם. מה שאין כן אדם שכל חייו נסמך ונשען ובוטח על תכונות חיצוניות שהוא משווה לעצמו, אך אין הן קיימות במציאות בפנים נפשו, הוא קרוב להישבר וליפול בעת מבחן וניסיון של מצוקה וקושי.

יתר על כן, במקום לטפח זהויות חיצוניות מזויפות שונות ומתחלפות על בסיס תכונת ההסתגלות, בניין הנפש נבנה על בסיס ההכרה והטיפוח של הזהות המקורית הייחודית הפנימית האמיתית של האדם, על יסוד תכונות הנפש הפנימיות השורשיות שלו.

שלוש תפיסות בביטחון: מופשט, מולבש, נפרד

עסקנו הוא בכוח הביטחון העצמי שקיים בנפש האדם ונותן לו רגש של ביטחה בהתמדת היציבות בכל מישורי החיים, כגון: יציבות נפשית, משפחתית, כלכלית, חברתית וכו'. וכן מעניקה לו רגש ביטחה של הצלחה בכל עת אשר ניגש הוא להוציא את פעולותיו מהכוח אל הפועל.

בכללות ישנן שלוש תפיסות או הכרות שונות בנפשות בני אדם על מה נסמך ונשען ביטחון, מהיכן הם שואבים את הכוח לבטוח שיהא טוב ולא הפכו. אותן שלוש תפיסות מולידות שלוש מדרגות במידת הביטחון: א. מופשט - אמונה וביטחון שלמים ומוחלטים בקב"ה בלבד, בהפשטה גמורה ללא התייחסות לשום לבוש. ב. מולבש - ביטחון באורו של הקב"ה המתלבש תוך תכונות הנפש השורשיות הפנימיות, הכישרונות, היכולות והכוחות אותן הוא העניק לאדם ופועל מתוכן. ג. נפרד - ביטחון ב-'כוחי ועוצם ידי', שהאדם מזהה ותופס את כשרונותיו ככוחות עצמיים נפרדים השייכים לו עצמו, ולא כלבוש לאור הבורא ית"ש. בפסקה זו נבאר מהו עניינם של כל אחד מהתפיסות הללו.

לכל אדם ואדם הקב"ה מעניק יכולות וכוחות הסגוליים לו, הוא מטביע וחוקק תכונות וכישרונות הייחודיים לו בנפשו. תכונות שורשיות אלו ניתנו בו על מנת שבהם הוא יישם ויממש את ייעודו אשר נועד לו בבריאתו לעבוד בהם את קונו ית"ש.

אולם כמו שידוע ומפורסם כי הקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, ומבואר בדברי רבותינו שכל נבראי העולם התמדת מציאותם כוחם ופעולתם מחודשת בכל יום ובכל רגע מאת הקב"ה יתברך ויתעלה שמו לעד. כך גם בכלל זה תוקפן של הכוחות והיכולות התכונות והכשרונות של כל אדם ואדם מתמידים ונפעלים מכוחו ית"ש. התכונות משמשות כעין לבוש לקב"ה שמתלבש בהן ופועל מתוכן.

אדם שעמל להשיב אל לבו את הידיעות שעסקנו בהם בפרקים הראשונים: שהקב"ה עשה עושה ויעשה לכל המעשים, ואין כוח שיכול להתנגד אליו, וכל מעשיו ופעולותיו של האדם נפעלים מכוחו של הקב"ה המתלבש בו ופועל דרכו. ובכל פעולה מפעולותיו, ובכל מהלך ממהלכי חייו הוא משתדל להקטין למעט לבטש ולבטל את התפיסה החיצונית - שכביכול הגורמים וההשתדלויות הטבעיים הם אלו שפועלים מכוחם העצמי. אט אט הוא קונה את היכולת להפשיט את כל הלבושים הטבעיים הסוככים ומסתירים את האמת הצרופה כי הקב"ה לבדו הוא הפועל, הוא העושה, הוא הכוח היחיד. כך הוא מוסיף ומרחיב ומעמיק בליבו יותר ויותר את מדרגת האמונה השלמה הביטחון וההישענות הגמורה רק על אבינו שבשמים לבדו.

לעתיד לבוא, עת שיסיר בורא העולם את המסכים המעלמים ומסתירים אותו. נוכל להתמיד בעבודת האמונה, ולבקוע על ידה עד לנקודה הפנימית ביותר בנפשתינו. שם האדם תופס את עצמו כבטל ומבוטל למציאותו יתברך ויתעלה שמו, שם רק הקב"ה נמצא, בהפשטה גמורה ללא שום עטיית מלבושים - 'אין עוד מלבדו' כפשוטו. אולם לעת עתה רצונו ית"ש להנהיג את עולמנו השפל בששת אלפי השנים הללו בהנהגה נסתרת. ולכן אין באפשרותו של אף אדם להעפיל ולעלות עד למדרגה הנוראה והנעלה זו של אמונה וביטחון בשלמות אלא רק בחלקיות לפי עמלו וזכותו כלי נפשו. על כן, האף אמנם שתמיד ראוי לכל אדם להקדים לכתחילה את עמל האמונה התמימה בבורא ית"ש לבדו, להרבות בה ולהגדיל תחומה עד לקצה גבול יכולתו. אך לעולם ישארו בנפש חלקים שעדיין אין אור האמונה העליונה מאיר בהם, ובחלקים הללו עבודת האדם מקבלת פנים אחרות.

לפיכך, עד עת קץ בה תמלא הארץ דעה את השי"ת הנורא והנשגב לבדו, ביניים בזמן הנהגת הבחירה עבודת האדם לבנות את כוח הביטחון העצמי שלו על בסיס התכונות, המידות, הסגולות והכוחות אותן הטביע הקב"ה בנפשו, ובהם הוא ית"ש מתלבש ופועל. תכונות אלו הן הן ה-'אני' האמיתי שהקב"ה העניק לו לאדם. כאשר האדם חי ופועל מתוך ה-'אני' האמיתי שלו, הוא יכול לשאוב ביטחון אמת. אולם תכונות אלו אין הן תכונות לעצמן, אלא אלו תכונות שעל גביהן האדם נשען, אך הן עצמן משענתן על הבורא ית"ש, שמתמיד את קיומן ומשפיע את כוחן בכל עת.

אולם כאן האדם ניצב בפני התמודדות שניה במערכת האמונה והמודעות הפנימית בנפשו: האם בעת פעולתו הוא מאמין מכיר ומודע לכך שכוחותיו השורשיים הם רק לבוש לכוח הפנימי של הקב"ה המקיים ומחיה אותם ופועל מתוכם, או שמא הכרה זו נעדרת מליבו ונשכחת מזכרונו. גם אדם שלמד בדברי רבותינו את ההגדרות הנאמרות כאן, שהקב"ה מתלבש באדם ופועל מתוכו, והוא מאמין לדבריהם. ברם ההודאה לדברי חז"ל והרצון להאמין בהם הם רק נקודת כניסה להתחיל בעבודת הקודש להפנים ולהחדיר את אור האמונה וההכרה הזו לחדרי הלב, עד שיעשו לידיעה חיה קבועה ותמידית בנפש. אך עד לקניין מעלה זו, האדם נתון לתנודות של רצוא ושוב באמונתו בהכרתו ובמודעותו בעת פעולותיו - פעמים שהוא מודע למולבש, ופעמים שהוא פועל רק עם הלבוש מבלי לתת ליבו למולבש.

כמובן, קיימת מדרגה השפלה מכך של שבני אדם תופסים את היכולות והכשרונות שלהם כתכונות וכוחות עצמיים. אנשים אלו

בוטחים בעצמם, כפשוטו. מבחינתם הם הם ההוגים, המתכננים, היוזמים, היוצרים, הפועלים העושים והכל מכוחם העצמי. תפיסה נפולה זו הינה ניצוץ של עבודה זרה. ואין אנו מדברים על כופרים מינים ואפיקורסים או על ציבור ה- 'חופשיים' המנוערים מתורה ומצוות, אלא על אלו שנולדו לתוך עולם התורה אך מחמת שנשטפו בשטף החיים החיצוניים, נפלו לתפיסה חיצונית זו.

ניתן דוגמא להמחשת העניין:

ישנם אנשים הניחנים בתכונה נפלאה של הטבה לזולת, המאפיין המרכזי בחייהם שהם כל כולם מסכת של נתינה הענקה עזרה תמיכה וכו'. מתוקף מהותם הם נשאבים ונוטים אחר עיסוקים מעשיים בתחומי הסיוע המגוונים שקיימים, או שהם מעצמם יוזמים מיזמי הפעלה של התנדבות ומתן חסד וכדומה.

על אף שאנשים אלו טבע יסודם הוא מידה נפלאה וטובה עד למאוד, והמצופה שנפשם תהיה זכה וקרובה להכרה בשורש הטוב שבנבראים שמפעם בהם, והם עצמם משמשים לו כצינור להעברת שפע ההטבה לנבראיו האהובים עליו, וכיד לתמוך ולסמוך את הנופלים והנכשלים שבהם. ברם חלקם הגדול כלל אינו שת ליבו לכך, התפיסה הנפשית החיצונית שלהם מייחסת את טוב ליבם כתכונה עצמית מולדת או נרכשת, ככשרון טבעי, כפרי של טיפוח עצמי מצד שכלם או הרגשתם.

מי מביניהם שזכה למעט יותר פנימיות, הוא למד בחן והבין כי מידת הנתינה וההטבה המפעמת בו היא מתנת אלוקים חיים, שנטע בו נטיעה יפה ומבורכת. בשכלו הוא יודע היטב שכל הצלחתו בפעולותיו הינה תלויה בסייעתא דשמיא, ושליחותו שליחות קודש, והוא 'ידא אריכתא של קודשא בריך הוא'. אולם ברובדי הלב עוצמת ההכרה בכך שכל מעשיו הם מעשי שליח בלבד אינה כה ברורה. עתים שהמודעות בתוקף והוא מכיר רואה וחש בפועל את יד ה' בכל פעליו, אך פעמים שהדבר נעלם בנפשו והוא מזהה ומיחס את פעולות הנתינה, כנתינתו שלו מעצמו. קיימת אצלם במודעות תנודות של רצוא ושוב בתדירות ובעוצמת ההכרה והזיהוי של הכוח האלוקי הפנימי המחיה ומניעה אותם.

המובחרים שבהם: עמלי האמונה בהתמדה, בהירי השכל וההגיון, שהשכילו לכוון את כוח הביטול רק כלפי האנוכיות שלהם מבלי לפגוע ולמעט בתשוקת הנתינה הטהורה לשמה ללא נגיעות. אנשים אלו פעולותיהם מושכלות ומורגשות בתוקף של מודעות מחודדת כי הם עצמם רק כלי מעבר להריק ולהשפיע את הטוב האלוקי לנבראיו ית"ש באמצעותם, ללא נטילת שום טיבותא לנפשם.

רמת היציבות והחוסן הנפשי נגזרת מתפיסת הביטחון

הארכנו לבאר כי במסע החיים עלי אדמות לא יבצר מכל אדם עליות ומורדות שינויים ותמורות בסביבתו החיצונית ואתגריה. אך יתר על כן, גם במצב כוחות הנפש מאפייניה ותכונותיה הפנימיים עלולים לחול תנועות ותנודות. פעמים שהקב"ה מעמיד את האדם במצבים בהם אף תכונות השורש שלו מקבלות כהות מסויימת, וכביכול הם שוקעים ונעלמים לזמן מה.

כל שינוי או תנודה, הן חיצונית והן פנימית, מערערת את היציבות במידת מה, וממילא נפש האדם ניצבת בהתמודדות על התמדת קיומה מקומה וקביעותה. ככל שהתמורה שארעה פוגעת בתחום יותר יסודי ובסיסי עליו נשענת הנפש, כך הזעזוע והערעור של קומת החוסן והביטחון חמורה יותר.

בעת מבחן שכזו, אדם בעל תפיסת ביטחון נמוכה, הנשען על כשרונותיו והיכולות הטבעיות 'שלו', שמסיבה כזו או אחרת התפוגגו, הוחלשו, הוכחדו, הוא קרוב למצב של חרדה, שבר וקריסה. 'הקרקע' עליה הוא נשען, נשמטה מתחת רגליו. גם אדם בעל תפיסת ביטחון יותר פנימית, שחוסנו נשען על תכונות השורש אותם העניק לו בוראו, והוא משתדל להפנים ולחקוק במודעותו כי הקב"ה לעולם מתלבש בהן והוא סוד הצלחתו. אם כן, בעת מבחן זה, שעה שדווקא תכונות אלו כביכול ניטלו ממנו, או שכוחן הוחלש, אזי לפי רמת תוקף האמונה והמודעות שהעמיד עד לפרק זמן זה כך יהא הכלי שיעמוד לו לשרוד את 'רעידת האדמה' הנוכחית. אך מכיוון שהמציאות הינה שרוב ככל בעלי המדרגה האמצעית של ביטחון מולבש, על דרך כלל ברוב הפעמים הם אינם חשים את אור ה' השופע ומניע את כוחותיהם ופעולותיהם, ורק לעיתים רחוקות ידיעה זו מתנוצצת במוחם ומורגשת קמעה בלבם. על כן, הביטול של תכונות השורש אצלם מולידה חרדה נפשית עמוקה מפני הבאות. לעומתם המעט מזעיר של אנשי האמונה, שעמלו להגביר בנפשם את היכולת ההפשטה של ה- 'טבעיות' מעל ללבושי ההשתדלויות, לזהות להכיר ולמשש בחוש האמונה את יד ה' החזקה המתלבשת בהם, והם עצמם משמשים לה רק ככפה על יד. ומכיוון שעד עתה לא על ההשתדלויות ולא על לבושי הטבע סמך ליבם, אלא על יוצרם בטחו ונשענו. על כן, גם בשעת מבחן קשה זו, עת הסרת הלבוש הגשמי הנוכחי דרכו קיבלו את שפעם, שבים הם וחוזרים לבטוח במולבש שימציא להם כל צורכם בכל אופן וצורה שיבור לו. לא יחד ליבם ולא ימיר אמונתו בזולתו, רגועים שלווים ושאננים עומדים הם על עומדם.

לדוגמא: ישנם בעלי כשרון ויכולת נפלאה ללמד תורה ולהנחיל אורחות חיים לדורות הבאים. אלו ראשי ישיבות, משגיחים, ראשי מתיבתא ומחנכים שעוסקים רוב שנות חייהם בהרבצת תורה לעדרים. עשרות שנים הם מעמידים תלמידים רבים. אולם אם נבחן מה מתרחש בליבו של אדם כזה, אשר לעת זקנותו נצטבד קולו והוא אינו מסוגל לדבר באופן שישמעו השומעים, ולפיכך נבצר ממנו למסור שיעורי תורה וועדים, להנעים קולו בהשמעת תלמידיו דברי לקח ומוסר, להגיש משאו בדברי חיזוק ועידוד לעצבים ולחלשים הנכשלים.

מי מהם שתפיסתו חיצונית ושפלה שמעולם לא עלה על לבו לייחס את כשרונו לאחר בלתו. כעת הוא מתמודד עם מצב שהיסוד עליו נשענו חייו, נגדע. המשענת עליה היה מוטל רוב ככל כובדו התמוטטה. מה הוא יעשה מעכשיו ועד סוף ימיו? הרי ממלאכת החינוך היתה מתמלאת כל ישותו, זהו מפעלו ופועלו, כל סדר יומם סבב סביב משרתו. משם הוא שאב את חיותו, סיפוקו, כבודו, מעמדו, גאוותו ופרנסת משפחתו. וכי מעתה נועד הוא לחיים ריקים מתוכן ותוחלת.

גם אלו שידעו והבינו בשכלם כי כשרונם הוא מתת אלוקים. ובפיהם היללו כי הצלחתם במלאכת הקודש ותפארתם מקורה בסייעתא דשמיא לה זכו, יותר ממה שהועילו להם אומנותם כישוריהם ותכונותיהם. אך כיוון שהכרה זו לא באמת נספגה די צורכה בליבם בהרגש חי וברור. בחלקים נרחבים בנפשם הם הרגישו כי בהם תלוי הדבר, ההשתדלות וההשקעה האישית היא כביכול שעמדה להם כיסוד לבניין מפעל חייהם. על כן, אף הם מרגישים בעת מבחן זו זעזוע פנימי קשה - עד כמה שלפי תפיסתם היסוד עליהם הם נשענים נפגם קשות - מה יעלה בגורלם כעת?

לעומת אלו הראשונים, אדם פנימי שברוב ככל שנות כהונתו במשרת החינוך ידע לזהות להכיר ולהפנים אל ליבו את המציאות האמיתית - כי בכל פעולותיו הכוח הפנימי שמפעם בו במלאכתו הוא כוחו של הקב"ה. הוא ית"ש המנוצץ את החידושים במוחו, הוא המבין את ליבו בחכמת התורה ובמלאכת החינוך. הוא השם את הדברים בלבו ובפיו, הוא המדבר מתוך גרונו, הוא הכותב את כתביו. הוא הכורה את אוזני התלמידים להאזין, הוא המכין את לב התלמידים לשמוע, להבין ולקבל את הדברים. אותו אדם השכיל בליבו כי הקב"ה ברצונו התלבש בו בצורה זו של מרביץ תורה לרבים, ובבוא העת הבורא עתיד ברצונו להתפשט ממנו מלבוש זה, ולהתלבש בו בלבוש אחר אם בכלל וכאשר יחפוץ הוא ית"ש לבדו. ואם כן, כיוון שלכל אורך דרכו במפעלו רב השנים, הכין והכשיר את ליבו לחוש כי המשענת האמיתית היא השגחתו ית"ש עליו, הוא יסודו הוא משענתו והוא תוכנו. וכל העסק בחינוך הינו לבוש זמני, שגם אחרי שיעבור זמנו ויתפשט ממנו, על כל פנים ישאר מאוחד עם המולבש לנצח נצחים. על כן, בעת שהתפשטות מגיעה בפועל למישור המעשי, הזעזועים מהשינויים הבלתי נודעים הצפויים לו כבר הרבה יותר ממותנים. בטחונו מסייעו לעבור את תקופת התמורות והתחלופות שלפניו ביחסיות מסוימת של נועם, נחת, רוח, רוגע וישוב הדעת.

כבר הזכרנו וכן ברור לכל בר דעת כי הנושא של פרנסת האדם היא אחת הזירות היותר בולטות של ההתמודדות והשימוש עם כוח הביטחון. בהקשר לענייננו, כל אדם מקבל פרנסתו דרך לבוש מסוים: מכונאי, טכנאי, זגג, רופא וכדומה. אך כאשר הקב"ה מחליט להחליף את הלבוש דרכו יושפע שפע הפרנסה למאן דהוא, אזי תקופת השינוי בדרך כלל יוצרת זעזוע חמור אצל אלו שביטחונם נשען על הלבוש, בעוד אלו ששמו מבטחם במולבש נותרים שלווים ושאננים לנוכח התמורות המתרחשות סביבם.

אחת הדוגמאות המופשטות לכך - עובר במעי אמו מקבל את כל השפעות הנזקקות לו ממנה דרך לבוש הטבור שמחובר לשליית הורתו. אולם לאחר הלידה מפרידים את התינוק מהשליה, הטבור נחתך מתייבש ומתפורר. וכעת התינוק צריך לגלות ולמצוא לעצמו לבוש חדש דרכו הוא ינשום אויר, מקור חדש ממנו יקבל את מזונו. אילו בטחונו של העובר היה בלבוש הטבור, הרי בלידה לבוש זה הוכחד ועבר מהעולם, וכעת הוא שרוי בחרדה לגורלו - מאין יבוא עזרו, עד שהוא יגלה את הליך הנשימה דרך אפו, וימצא את דדי אימו מהם ינק את מזונו. אולם אם העובר בטח במולבש - בקב"ה, אזי גם אחר הלידה הוא ממתין בשלחה לקבל צרכיו מידו הרחבה העשירה והפתוחה.

הנהגתו המופלאה של רבי זונדל מסלנט זצ"ל משמשת דוגמא ברורה לעבודת פשיטת לבושי הטבע וקניית ביטחון אמת במולבש - בקב"ה. רבי זונדל אחז שמדרגתו מחייבת אותו לפרוע את קנס ההשתדלות בבחינת - 'בזעת אפך תאכל לחם', על כן בזמנים קצובים הוא היה עמל לפרנסתו. אולם מתקופה לתקופה הוא היה יוזם החלפה של תחום העיסוק ממנו הוא מתפרנס. זאת עשה על מנת שלא לתת את מבטחו לא בעבודתו, לא בייגעת כפיו, לא במלאכת ידיו, לא במקצועו, לא בכשרונו ולא בשום לבוש כזה או אחר. אלא כל בטחונו לא יהיה על אחר מבלעדי בוראו.

נבאר, לכאורה ישנם הרבה יהודים טובים שאף שהם עוסקים במלאכתם לפרנסתם, אך הם יודעים כי הקב"ה הוא הזן ומפרנס לכל, בכך הם מאמינים ובוטחים באמת ובתמים. לדוגמא: אם תשאל נגר - 'מי מפרנס אותך?', הוא יענה תשובה אמיתית - 'הקב"ה חנן אותי בידי זהב, ואני מתפרנס ברווח ממלאכת הנגרות'. כלומר, פרנסתו היא מעבודת הנגרות, רק שהקב"ה הוא זה שעוזר לו להיות נגר מוצלח. אך אילו יום אחד אירעה תאונה וידו נגדעה, ומחמת כן הוא כבר אינו יכול

להמשיך ולשמש במקצועו כנגר, מיד עולה חשש כבד בליבו - 'אוי! מה יהיה גורלי? מאין תבוא פרנסתי?'. אולם מהו המקום לחרדה זו? הרי שנים הוא טען בפיו והאמין בלבו שהקב"ה הוא זה השולח לו את פרנסתו. ואם כן, מה המקום להתערערות מצבו? התשובה לדבר - האף אמנם כי באמת הוא בטח בהקב"ה, אך הוא בטח בו דרך הלבוש שנקרא 'נגר'. כלומר, עיקר בטחונו של נפשו נשען על הלבוש - על הפרנסה שהגיעה דרך העיסוק במלאכת הנגרות. אך נפשו פחות נסמכה על המולבש - על הקב"ה שהצליחו במלאכתו. על כן, בעת הסתלקות הלבוש אופפת את לבו חרדה לעתידו.

ביטחון עצמי מול קהל

ננקוט בדוגמא מעשית בהפרש בתוקף איתנות הביטחון הנשען על האני מי שאני, לבין ביטחון הנסמך על תכונות חיצוניות.

אחת מהתופעות המוכרות היא מה שנקרא 'פחד במה', דהיינו ישנם הרבה אנשים שלא מסוגלים או לא מרגישים בנוח לעמוד מול קהל. ברם ישנם כאלו שאינם סובלים מפחד זה, לכאורה אין להם שום בעיה להתייצב מול קהל רחב להופיע, לדבר, להרצות וכו'.

אדם שלא חי באופן ברור את ה-'אני מי שאני' שלו - אין לו ביטחון עצמי. ממילא בשעה שהוא עומד מול קהל הוא חש כמו עלה נידף. אולם זוהי טעות להסיק שכל מי שאינו סובל 'מפחד במה', זוהי הוראה חד משמעית שהוא חי את האני מי שאני שלו. כי באמת ישנם לא מעט אנשים שלא מודעים לאני שלהם, ובכל זאת כביכול יש להם ביטחון עצמי להתייצב מול קהל בלי שום בעיה. אולם אלו שואבים את ביטחונם מסיבות חיצוניות שנותנות להם כוח אל מול הציבור שמולם. יתכן והם גאוותנים מאוד, הם תופסים את עצמם כמרוממים הרבה מעבר לכל השוהים מולם. יש כאלו שמדמים לעצמם כי הם מלאי תוכן ובעלי כישורים, והם ראויים להעניק לציבור את מה שהם צריכים לקבל ממנו. ויש פעמים שאדם מרגיש כי הוא ניחן בכוח הסתגלות מהיר וחזק ממילא הוא חש כי ביכולתו להתאים את עצמו למה שהציבור דורש ומצפה ממנו. אולם ביטחון זה אינו יציב במיוחד, כי אילו בקהל ישב מאן דהו 'גברא רבה' שנתפס כמרומם מעבר לדרשן הגאוותן, אזי גאוותו לא תעמוד לו עוד. וכן, אילו יתברר לבעל הדמיון כי כישוריו לא תואמים את הציבור המציאותי שמולו, אזי ביטחונו יתערער. וכן כוח הסתגלות לא תמיד יכול לתת מענה ראוי לצורכי הקהל.

לעומת זאת, אדם שיסוד בטחונו נשען על תכונות נפשו, הוא חי את האני מי שהוא. על כן, גם בשעה שהוא ניצב מול קהל - מבחינתו הוא לא עומד לפני קהל, הוא עומד לבד. כיוון שהוא מציג, מראה, משמע, מרצה, מדבר את האני שלו - הוא מי שהוא באמת בלבד ולא מעבר לכך, ממילא לא משנה לו מי צופה בו ושומע את דברו, ולא משנה לו כמה אנשים נצבים כנגדו.

אדם שחש הפרש בצורת ההופעה הדיבור והעמידה שלו מול קהל מחמת ריבוי הכמות של הציבור - דהיינו מול מנין שומעים קל לו, אך מול מאה או אלף אנשים הוא כבר רופס. וכן אם ישנה תחושת ההבדל ברגש בדיבור אל פשוטי העם ביחס לעמידה אל מול איכות אנושית של בעלי חכמה ודעה או חשיבות שררתית הניצבת מולו. שינויי הרגש אלו הם הוראה כי אדם זה כבר סטה מה-'אני כמות שאני' שלו, והוא כבר תוהה שמא הציבור צריכים משהו שהוא אינו הוא. אם הוא ממשיך לעמוד מולם במצב זה, הרי שכבר אין לו ביטחון איתן ויציב של אני מי שאני, והוא נכנס לניסיון של פחד בעמידתו אל מול הקהל.

אולם אם בעת ניסיון זה, מיד בזמן שהאדם מרגיש את הסטיה מהביטחון העצמי הפנימי, הוא מתקן את עצמו. דהיינו הוא חוזר ומעמיד - 'אני לא עושה הצגות!'. הזמינו אותי על מנת לשאת דברים לפי מי שאני באמת, את הדברים הללו בדיוק אני מוסר. מי שלא מתאים לו לשמוע את מי שאני, שבפעם הבאה לא יבוא^[4]. ואם אין התאמה בין הדברים על פי מי שאני לעיקר ציבור השומעים, אזי המארגנים צריכים להזמין מרצה אחר שמהותו מתאימה למה שהציבור הזה צריכים לשמוע^[5].

עבודת ביטחון מאוזנת - ביטחון בקב"ה דרך לבוש תכונות הנפש השורשיות

אמנם הגדרנו כי ביטחון מופשט בקב"ה ללא הישענות על שום לבוש הוא היעד הנכסף, אך כאמור זוהי עבודה שלעת עתה, רק ליחידים ישנה יכולת נגיעה במדרגה עצומה זו. מאידך ברור כי גם הפיתוח של ביטחון עצמי 'נפרד' על ידי חיזוק כישרונות, תכונות ויכולת הסתגלות כפי שנוהגים אומות העולם והחיצוניים למיניהם, יותר תזיק מאשר תועיל. על כן, הגישה המאוזנת שמתאימה לרוב ככל הציבור עבדי ה', היא בניין וחיזוק הביטחון בקב"ה דרך לבוש תכונות הנפש השורשיות והיסודיות. לפיכך מכאן ולהבא נעסוק בדרכי העבודה לבניין מדרגת ביטחון אמצעית זו.

ידוע ומפורסם מאמר חז"ל - 'כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונים'^[6]. כלומר, כשם שלכל אדם ואדם הקב"ה צייר תואר פנים ומראה גוף חיצוני שונה האחד מהשני, כך גם בדעותיהם הבורא צר צורת נפש ייחודית על הרכב תכונותיהם וסגולותיהם וכוחותיהם ומידותיהם ודעותיהם, לכל אחד שורשים וענפים השונים איש מרעהו.

בכל אדם קיים מגוון של תכונות נפש. תכונות אלו מתחלקות לשני סוגים כלליים: תכונות יסודיות ותכונות מתלוות. התכונות היסודיות הם התכונות איתם האדם נולד. כאשר ישנה תכונת שורש אחת שהיא בית אב לכל ענפי תכונות היסוד המסתעפות ממנה. לדוגמה: תכונת השורש של אברהם אבינו ע"ה היא מידת האהבה, תכונת השורש של יצחק אבינו ע"ה היא מידת הפחד, וכן תכונות של יעקב אבינו ע"ה היא מידת הרחמים, וכן על זו הדרך.

תכונת השורש וכן שאר תכונות היסוד הנולדות ומסתעפות ישירות ממנה אלו הן תכונות עצמיות של הנפש, הן הם ה-'אני' של האדם. אלו הן תכונות פנימיות קבועות שאינן משתנות או מתחלפות. הן מציאות בלתי נפרדת מהנפש, תמיד הם יתנו ביטוי מסוים בכל תנועה מתנועות הנפש. פעמים שהביטוי יהיה יותר מורגש וברור, ופעמים הביטוי יהיה יותר דק ופחות בהיר, אך לעולם כוחות השורש נמצאים משפיעים ופועלים.

לצד תכונות היסוד, קיימים בנפש עוד תכונות חיצוניות המתלוות ומתלבשות בנפש לפי הצורך והעניין. אלו הן תכונות שאדם מכשיר את עצמו לקנותם מסיבות מקריות חיצוניות. תכונות אלו אינן עצמיות ביחס לנפשו, ועל כן אין הן קבועות וחקוקות בה. הם שם באופן זמני, לצרכי עזר, סמך, הגנה, ייצוב, הסתגלות וכדומה. וכאשר יגמר הצורך או הסיבה שהולידה אותם, הנפש תתפשט מהן, והן יעלמו יתפוגגו - היו כלא היו.

תכלית האדם לעבוד את בוראו דווקא על פי תכונות ומידות השורש היסודיות הסגוליות הייחודיות שהבורא עצמו טבע וחקק בנפשו. כך הוא עובד את בוראו עם האני שלו, הוא מי שהוא, הוא כפי שהקב"ה ברא יצר ועשה אותו. לשם כך על האדם ללמוד לזהות להכיר לדעת ולחוש היטב מהי אותה תכונת השורש ומה הן ענפי היסוד הנולדות ממנה שיועדו והוענקו לו לצורך הצלחתו בעמלו בתיקון חלקו בעולמו.

לאחר שהאדם הכיר את מפת סדרי כוחות השורש של עצמו, על בסיסם הוא מייסד את יסוד נפשו, ועל יסוד זה הוא בונה שלב אחר שלב, נדבך אחר נדבך, את כל קומת בניין הנפש בכללותה על כל פרטיה. על מנת להוציא את כל הכוחות העצמיים הגלומים בו אל הפועל הגמור, להשלמת כל החסרונות שהוטלו עליו.

אין שום עניין וצורך שהאדם יפתח כשרונות ויכולות חיצוניות צדדיות המקבילות נלוות או ניגודיות לתכונות השורש העצמיות שלו, ובהם יעבוד את בוראו. כי כל פניה לכיוונים שאינם שייכים לחלקו בעולמו, רק יטשטשו ויסיטו את האדם מן הדרך המובילה לתיקונו. להיפך, ככל שהאדם יותר מעמיק ומחדד את הכרתו בתכונות העצם של נפשו, כך ישכיל ויטיב להגיע ליעדו המיועד לו.

העמדת מהלך דברינו עד כה, ביטחון עצמי מתוקן^[7] הוא ביטחון הנשען נסמך ונבנה דווקא על בסיס תכונות העצם של הנפש, על התכונה השורשית ותולדותיה היסודיות, על ה-'אני' מי שאני האמיתי של האדם. אדם שהשכיל לבנות את בניין נפשו על היסודות השורשיים העצמיים שלו, ביטחונו העצמי נסמך על יסודות מוצקים, אמיתיים, פנימיים, תמידיים, קבועים ומציאותיים. כאשר לעולם האדם עמל להשיב ולחדד בלבו את הידיעה החיה וההכרה הברורה כי הקב"ה הוא זה שהעניק לו יכולות וכוחות אלו, והוא הוא המחיה אותן ומקיימן ופועל מתוכן בבחינת - 'וכל אשר הוא עושה - ה' מצליח בידו'^[8]. מה שאין כן, אדם שלא מכיר את נפשו ולא מודע לתכונת השורש שלו, הוא עלול לבנות את בטחונו על בסיס תכונות ויכולות חיצוניות שקיימות בו באופן זמני. אך זהו ביטחון שיסודו רעוע ואינו יציב. שהרי יכולות וכוחות אלו אינם עצמיות בנפש, על כן אין הם כוחות תמידיים, וכאשר הם יעברו מהעולם, האדם ישבר.

זיהוי האני - תכונות הנפש השורשיות

אחר שהובן באופן ברור כי ביטחון עצמי אמיתי חזק ויציב יתכן אך ורק באדם המנהל את מהלכי חייו ופועל את פעולותיו על פי תכונות השורש והיסוד העצמיות שלו, הוא חי את עצמו על פי האני האמיתי שלו, הוא מי שהוא. כעת מוטל עלינו ללמוד ולהבין כיצד ידע האדם מי הוא האני שלו - מהי מפת הכוחות והתכונות המרכיבות את נפשו. מהי התכונה השורשית ביותר של נפשו. מה הן תכונות ענפי היסוד הראשוניות המסתעפות ממנה. ואחריהן להכיר את שאר התפרטות הענפים היותר רחוקים.

הזכרנו פעמים רבות כי מלאכת הלימוד של ההכרה העצמית, זיהוי כוחות הנפש, ההבנה של מבנה מערך מצבת הכוחות, איזונם, תיקונם, מיזוגם, הניצוח והבקרה על כלל המערכת אינה קלה ופשוטה. אלא זוהי מערכה של לימוד ועבודה ארוכת טווח המתפרסת על כל חיי האדם עלי אדמות. מכל מקום בחיבור זה נתיחס לדרכי זיהוי תכונת השורש העיקרית כיוון שכאמור היא היסוד עליה נשען הביטחון העצמי בו אנו עוסקים^[9].

בעת קושי האדם בורח לשורשו כי שם בטחונו

אמנם אנו חותרים למצוא עצות כיצד לזהות את תכונת השורש של הנפש על מנת להסמיך עליה את הביטחון, אך בבחינה מתהפכת דווקא תנועת הביטחון הטבעית של האדם היא עצמה שביל המורה על תכונת הנפש השורשית שלו. כלומר, אחת מהדרכים^[10] לגלות מהי תכונת השורש של הנפש היא המבחן להיכן האדם בורח בעיתות מצוקה וקושי. בעת שאדם חש איום על קיומו מיד הוא בורח למקום אותו הוא מזהה כעוגן ליציבות שלו, וקום זה הוא שורש הביטחון שלו.

בפיט לתפילת יום כיפור מייסד המשורר כי 'ממך אליך אברח'. כלומר, הצדיק פונה לקב"ה ואומר - אני פוחד מאימת דינך, אך אין לי לאן לברוח מפניך אלא רק אליך כי אתה בטחוני ופטרוני בעת צרה זו. זהו זיהוי של אדם פנימי ועמוק שבטחונו ביטחון מופשט אך ורק בקב"ה, נפשו מזהה את היציבות שלה בחסותה תחת כנפי שכנתו, ובעת מצוקתו מיד נפשו בורחת אליו ית"ש.

מנגד ישנם אנשים חיצוניים מאוד שרחוקים מזיהוי נקודות עומק פנימיות בנפש כנקודת השורש שלהם, אצלם נקודות חיצוניות נתפסות כחומות מגן ועוגני יציבות. לדוגמא: כאשר ילד קטן מרגיש מותקף, מיד הוא רץ לאמו, זאת מפני שהוא אינו מזהה שורש בתוך עצמו אלא אמו היא שורשו לפי דעתו, ועל כן בה הוא שם את בטחונו. ישנם אנשים שאך שמעו התראת 'נחש צפע' מיד הם אצים רצים לחדרי הביטחון עוד לפני שאזעקת כוננות ספיגת הטילים מתחילה לצפור. אותם אנשים כאשר הם נחבטים ומקבלים מכה חזקה או נחבלים ונפצעים, המושכל הראשון שלהם, הדבר הראשון שהם עושים בצורה אינסטינקטיבית, הם מתקשרים למד"א או לטר"ם. אלו אנשים שחיים חיי גוף בלי שום מודעות פנימית מינימלית, הם מזהים את גופם כשורשם. לפיכך, ברגע שהם חשים איום כלשהו, התנועה הטבעית שלהם להשתדל להגן על הגוף, לרוץ למקלט או לרופאים וכדומה.

אנו כמובן לא נתמקד: לא באנשים הפנימיים שאינם זקוקים להדרכתנו, ולא באנשים החיצוניים שרחוקים ממנה אלא בממוצעים. מכל מקום העיקרון הנלמד מנקודות הקיצון הללו, שווה: מהפנימיים נלמד שכשם שאצלם ה-'אליך אברח' הוא הקב"ה, כך אצל כל אדם ממוצע יש את נקודת ה-'אליך אברח' היחודית שלו, והיא תכונת השורש של נפשו, עליה בטחונו נסמך גם בלא מודעותו לכך. כמו כן, מהמשלים החיצוניים שמבררים לנו כי בעיתות מצוקה התנועה הטבעית היא לנוס מיד למקום שנתפס כמקום מבטחים. כך בנמשל הפנימי מתברר כי הבדיקה להיכן אדם בורח בעת מצוקתו, היא כלי בירור שנתן בידו של כל אחד לבדוק היכן הוא כוח בטחונו הפנימי. מהו השורש הפנימי עליו נשענת נסמכת ובוטחת נפשו.

כל אדם חי את עיקר חייו באחד מרבדי הנפש, ישנם החיים את חייהם בעולמות של הגות עיון ומחשבה, ישנם כאלו שמחוברים לעולמות של מידות ורגש יוצרים אמנים, ויש אנשי מעשה פעלתנים רוב ככל ימיהם הם עסוקים במהלכי ייצור הפקה בניה עשיה וכדו'^[11].

בעיתות מצוקה כל אדם לפי טבעו, לפי מי שהוא באמת, לשם הוא בורח, אל העולם בו הוא מוצא את שורשו כמבטחו. אדם שבמהותו הוא למדן, כל כולו חי בתורה, חיותו ותענוגו בחקירות מחשבתיות, הוא חי בעולם של לימוד עיון התבוננות והבנה. בעת צרה לשם הוא יברח, הוא ישקיע את עצמו בלימוד מעמיק בסוגיות האהובות עליו. כמו שנעים זמירות ישראל התבטא - 'לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעני'^[12]. אדם שחי אוהב ומחובר לתחום המוזיקה, בעת משבר הוא יתנתק מהעולם החיצון, הוא יכנס אל חדר המוזיקה שלו, ינעים את האוירה בניגונים הערבים עליו ביותר. נפשו תתרפק על הצלילים הדקים והעדינים של היצירות המופלאות והיפות ביותר לטעמו. הוא יתענג על ביצועיהם האיכותיים הייחודיים של האמנים המיומנים.

לאחר שהובן עיקרון הבסיס כי הזיהוי של שורש הנפש נלמד על ידי הבחינה של התנועה הטבעית של הנפש בזמן קושי. נבהיר כי בקשיים חמורים התנועה לכנוס אל מחסה תכונת שורש הנפש חדה וברורה יותר, אולם על כל אחד מאתנו לבחון את נפשו גם בקשיים הקלים יותר, מהו המושכל הראשון שלה, להיכן מיד היא פונה, מהו הדבר הראשון עליו הוא חושב, מה ההרגש הראשון אותו הוא מרגיש, מהי הפעולה הראשונה בה הוא נוקט.

טעויות בזיהוי והכרת האני הפנימי

אמנם המבחן והבדיקה שהצענו מצביעים על המקום בו הנפש מזהה את בטחונו בשורשה. ואכן אדם שמצליח לזהות את שורשו, את המקום הפנימי תוך תוכו, ולשם הוא בורח, הרי שבטחונו ביטחון אמת, איתן ומוצק. אולם ישנם מספר טעויות והטעויות שעלולות להקשות ולבלבל אותנו בהליך החיפוש אחר שורש הביטחון. להלן נפרוט אותן. ידיעתן והכרתן תסייע בעדנו להימנע מהן, ולמצוא את שביל האמת.

הזכרנו כי הנפש מורכבת מתכונת שורש אחת ממנה נולדים ענפים יסודיים ואחריהם מסתעפים ומשתרגים להם רבדים רבדים של ענפים רחוקים, שחלקם שייכים לחיצוניות הנפש ואינם חלק מעצמיות הנפש. וכאשר הלומדים קוראים ומבינים כי ישנו כלי בדיקה להתחקות אחר שורש נפשם, כלי המשמש לבדוק מהי התכונה החזקה שבהם, המשמשת עוגן ומשענת אליה בורחים ברגעים של מועקה, בזמני מתח ולחץ. מיד הקורא שואל את עצמו - 'אז לאן אני בורח?'. הבעיה היא שהשאלה הזו לא נתפסת נכון אצל השואל, לא תמיד היא פונה אל הכתובת הנכונה אליה היא מופנית - אל פנימיות הנפש. אלא השאלה הזו נתפסת על ידי הרבדים החיצוניים באדם: חיצוניות הנפש או הגוף.

בריחה אל מקומות נפולים של הנפש

ישנו תחום חיצוני מאוד של אנשים חסרי מודעות ויציבות בעלי נפש חלשה, נפולה ורחוקה מבריאות. אלו, בעתות מצוקה אינם בורחים לשורשם אלא הם פונים לכל מיני אמצעים חיצוניים על מנת להסיח את דעתם מצרתם ויגונם, כגון: פניה לזלילה, שקיעה במיטה לשעות ארוכות, שתיה חריפה, השמעת מוזיקה קצבית בטירוף, עיסוק במדיה וכדו' כל מיני תנועות, תופעות והתנהגויות של היסחי דעת למיניהם.

ישנם שאינם נפולים עד כדי כך, אך עדיין הצדדים הגסים השלילים של הנפש בולטים אצלם יתר על המידה. הזכרנו את אותם בני אדם שמתפתחת אצלם תפיסה מעוותת על בסיס מידות רעות: גאווה, שחץ דמיון וכדו', שכביכול הם בעלי כוחות ויכולות מסוימות, בעוד שתכונות אלו אינן קיימות בהם במציאות. גם אלו עלולים לשגות ולחשוב כי לבטח הכישרונות המדומים הם העוגן והשורש שלהם.

זיהוי גופני חיצוני מול זיהוי נפשי פנימי

בכל אדם קיימות שני מערכות הפועלות במקביל: מערכת של גוף ומערכת של נפש. ישנו מיעוט של בני אדם המזהים את עצמם עם נפשם - הם חיים בתוך עצמם עם כוחות נפשם. הם פועלים עם כוחות אלו מתוך הכרה והבנה פנימית של התהליכים המתרחשים בתוכם. לעומתם, חלק נרחב מכלל הציבור התפיסה שלהם ביחס לעצמם מתחילה ונגמרת במערכת הגופנית. הם מזהים את עצמם כגוף, ומערכת הנפש שבהם נעלמת לגמרי, הם כמעט ולא מודעים לה. בעוד שהראשונים מתייחסים לשאלה - 'להיכן אני בורח?' כאל שאלה נפשית, האחרונים קולטים את השאלה כאילו היא מיוחסת אל כוחות ותכונות גופם. ובעצם בכל נידון או שאלה שתעלה, כל אדם יענה לפי מדרגתו: הראשונים יתפסו זאת ביחס לכוחות נפשם, והאחרונים יתפסו זאת ביחס לרובד המעשי, מחמת שהם פועלים את פעולותיהם רוב ככל זמנם עם גופם.

לדוגמא: פעם שאלתי יהודי אחד - 'מהי הנקודה החזקה שלך?' הוא ענה לי - 'אני חזן!'. ניסיתי להבהיר את השאלה - 'מהי תכונת הנפש הכי העמוקה שקיימת אצלך?' והוא ענה - 'יש לי קול ערב, מאוד אוהבים לשמוע אותי מתפלל ומפייט'.

אם הייתי שואל אותו להיכן הוא בורח בזמן של קושי. מסתבר שהוא היה חושב לעצמו - 'כשקשה לי הרי אני משמיע לעצמי קטעי חזנות. וכשנגמר לי הכסף אני נענה להזמנות או יוזם הופעות חזנות בחו"ל, מזה אני מוצא את רווחתי ומשענתי'.

ואם כן, לפי תפיסתו תכונת הקול הערב ויכולת החזנות המקצועית שלו נעשית נקודת העוגן והביטחון מבחינתו. שהרי זהו מקור היציבות הכלכלית שלו. על בסיס תכונה זו מכבדים ואוהבים אותו, וביחס אליה יוצרים איתו קשרים.

אולם צריך להבין ברור, תכונות גופניות לעולם לא יכולים להיות תכונת השורש של הנפש! תכונות גופניות עליהם אנשים נסמכים, הם נקודות הביטחון הנפולות שלהם.

ניתן דוגמא נוספת המבטאת את ההפרש בין תפיסה גופנית לתפיסה נפשית: ישנו פתגם השגור בפי ההמון - 'ביתי הוא מבצרי'. ברם בהתבוננות מועטה מובן מיד כי הגדרה זו נובעת מתוך מבט של אנשי חומר. אדם שכל תפיסתו היא בחומר, הרי שביתו נעשה מבצרו. מה שאין כן אדם שחי חיי נפש - אזי מבצרו הוא בתוך חדרו הנפש הפנימיים שלו.

כאשר אדם שומע את צליל השאלה - 'היכן היא הנקודה החזקה בך? על מה את בוטח?', מיד צריכה להתעורר בו האבחנה היכן אני נמצא? השאלה נתפסת כשאלה נפשית או גופנית? האם אני נמצא היכן שגופי מזהה את מקומו, השתייכותו וענייניו, כגון: ביתי, עבודתי, נכסי, חשבון הבנק שלי, הרופא שלי. כל התשובות הללו הם ענפי מערכת הגוף. או שאני מזהה את עצמי עם נפשי, שהיא יונקת את חיותה מכוחותיה, היא חווה אותם. ביטחונה על התכונות החזקות שבה, ואליהם היא בורחת בעת שצר לה.

אמנם ודאי שאף לאדם פנימי החי עם נפשו השאלה - 'היכן היא הנקודה החזקה בך?' רלוונטית גם למערכת הגופנית שלו.

אבל יש עיקר ויש טפל, וצריך להיות ברור ומוחלט שעיקר מהלך חיי האדם הוא מהלך נפשי ולא גופני. במידה ואדם מזהה את ביטחונו בהתלבשויות של גוף, זוהי הוראה ברורה שעיקר חיותו היא ברובדים החיצוניים.

זיהוי בענפים הרחוקים משורש הנפש

נבהיר, כי גם אצל אנשים יציבים יחסית בעלי מודעות והכרה עצמית ברמה מסוימת, כאלו המודעים לכוחות הנפש שפועלים בתוכם בכלל, לסגולות ולתכונות הטובות והחזקות שלהם בפרט, הם קרובים לטעות בזיהוי שורש הנפש. וזאת מחמת שטיבה של ההכרה שהם מכירים את עצמם, הינה הכרה של הענפים הרחוקים של נפשם, אך הם לא מכירים את עצם הנפש שלהם על תכונתה השורשית.

אלו אותם אנשים העוטים על עצמם מעטה חיצוני של כל מיני תכונות וכישורים שהם פיתחו לעצמם על בסיס תכונות ההסתגלות וההישרדות. ברם הללו רחוקים מזהו פנימי אמיתי עמוק. הם נלאים למצוא את מקום השורש האמיתי של ה-'אני' האמיתי שלהם. מחמת כן, הם טועים ובורחים לדברים שהם אינם הם. בטחונם נשען על תכונות וכוחות חיצוניים, ענפים רחוקים וארעיים או אף דמיוניים. וכמובן שם האדם לא יוכל למצוא ביטחון אמיתי, חזק ויציב.

זיהוי עצמי פנימי בענף אך לא בשורש עצם הנפש

לאחר שהבנו ברור כי כאשר אדם מחפש את נקודת היציבות הנפשית שלו, הוא צריך לחתור לגלות נקודות בפנימיות נפשו, ולא בכל מרחב הכוחות והגורמים למיניהם שנותנים לו יציבות חיצונית. יש לדעת עוד, כי גם בשכבת הרובד הפנימי יותר בנפש, עדיין ישנה מורכבות של כוח, מידה או תכונה שורשית אחת שממנה יוצאים תכונות ענף יסודיות נוספות.

אדם שחסר לו השקט והסבלנות לחקור לעומק כדי הצורך את צורת מבנה תכונות נפשו, או שהתכונה לקלוט דברים דקים בנפש נעדרת ממנו, עלול לטעות בזיהוי העצמי ולחשוב שאחד מתכונות הענפים שקיימת בו היא תכונת שורשו. הוא בודק את עצמו מספר רב של פעמים ומגלה כי בעת מבחן נפשו מזהה את תכונה זו כשורשה, ואליה היא בורחת בטבעיות. אך זאת בעוד שתכונה זו היא רק תולדה מתכונת שורשו האמיתית, תכונה המתראה כלבוש המולבש על תכונת השורש הפנימית לתכונת הענף. אולם לפי טעותו הוא משעין את בטחונו על תכונת ענף שאינה תכונת שורשו.

ענפים עלולים להיכרת ולהסתלק אך השורש לעולם קיים

אך כפי שחזרנו והבהרנו מספר פעמים, ביטחון שאינו מיוסד על תכונת השורש האמיתית לא יוכל להיות ביטחון איתן ויציב. זאת מפני שלעולם האדם יחשוש שמא יכרת הענף עליו הוא יושב, שמא תנטל ממנו היכולת והכוח עליו הוא סומך את יציבות נפשו. כי כמו שבעץ הגשמי הדרך לכרות ענפים וגזעים אך מותרים את השורש קיים, כך גם בתכונות הנפש, תכונות הענפים עלולות להיכרת ולעבור מהעולם, מה שאין כן תכונת השורש לעולם תישאר, היא אינה יכולה להיכרת כי היא היא עצם האדם. אך בשונה מעץ טבעי שבו קיימת אפשרות לעקור ולכלות גם את השורש, בנפשות בני האדם, כל עוד הקב"ה מקיים את האדם אזי תכונת השורש לעולם קיימת ואינה נכרת כליל. יכולים להיות מצבים בהם השורש לפעמים אינו נמצא בתוקף הזוהר של ההתגלות שבו, והוא פחות בולט ומורגש, אך למרות כן תמיד יהיה לו מקום של ביטוי מסוים.

לדוגמא: אדם שטעה וזיהה כתכונת שורשו את אהבתו לנגינה ולשירה ואת יכולתו לשורר לנגן ולזמר. עיקר עסקו בתחומי הביצוע של קטעי נגינה שירה וזמרה. זוהי פרנסתו, שם חשקו, לשם הוא פונה בעת מצוקתו. ועל כן, בניין ביטחונו מיוסד על רב כוחו בתחום המוזיקה.

אולם על פי המתבאר כי תכונות השורש הנפשיות לעולם לא יהיו כוחות וכשרונות שמקורם ביכולת גופנית, על כן ודאי שהיכולת להפיק קולות נגינה וזמר לא יכולים להיות תכונות יסוד נפשיות. ובוודאי ששייך כיליון וסילוק ליכולות גופניות, זוהי דרכו של עולם. ועל כן, אדם זה עלול להימצא בשבר עמוק בזמן שמסיבה חיצונית כלשהי תנטל ממנו היכולת לפרוט על מיתרי כלי הנגינה או לנשוף או להקיש עליהם בקצביות. שמא אוזניו יכהו ויחדלו משמוע. או אולי מיתרי גרונו יחלשו יפגמו או אף יכחדו ובכך תמנע ממנו האפשרות להמשיך לסלסל בקולו הערב.

על כל פנים, תיקונו יהיה להשכיל כי שגה בתת מבטחו בתכונת הענף. תקוותו שיפנים ויביט אל תוך עצמו וילמד להכיר מהו השורש האמיתי בתכונות נפשו ממנו נבעו ענפי הנגינה והזמר. תכונת השורש ודאי נמצאת וקיימת. אליה הוא חוזר וממנה הוא ממשיך להיבנות ולפעול הלאה.

בתכונת השורש קיים מאפיין אחד המהווה אב לכל הענפים הנולדים ממנו

תהליך הבירור של ה-אני' הינו תהליך מתמשך במתינות ובסבלנות. על האדם להתבונן בעמקות ובדקות על תנועת נפשו, ולפרט לעצמו רשימה של תכונות יסוד חזקות אמיתיות שקיימות בו, אליהן נפשו בורחת בעת מצוקה, ועליהן נשען ביטחונו. אדם שלא מצליח לזהות בתוכו מעבר לתכונה שורשית אחת, על דרך כלל תכונה זו תהיה ענף ולא שורש. על כן, יש להמשיך בעקביות להתבונן עוד ועוד בעין בוחנת על ההנהגה הטבעית עד שימצאו תכונות חוזק נוספות ענפים ושורשים.

בתוך אותה רשימה יש לתור אחר בית אב אחד, דהיינו אחר תכונה אחת שהיא העצם והשורש לכל שאר הענפים הנולדים ממנה. להתבונן ולהבין כיצד כל אותן תכונות ענף משמשות כלבשים שונים המולבשים על תוכנת השורש המחיה ומפעילה את כל תולדותיה.

כפי שצינו לעיל, אחת הבעיות המצויות היא שתכונת השורש האמיתית עלולה להיות מכוסה ונסתרת על ידי תכונות הענף. האדם אינו מודע לכך, והגם שהוא מתבונן אל תוכו, אך הוא עלול למצוא כי נפשו בורחת יותר ויותר אל אחד מהענפים ולא אל תכונת השורש שלו. לפיכך, יש להתאזר בסבלנות ובדקות ולחשב מי מהתכונות פנימית ושורשית יותר במהותה, ומי מהן היא רק תולדה שלה.

להמחשת העניין נביא דוגמה נוספת של הישענות על תכונת ענף במקום להיסמך על תכונת השורש: ישנם בני אדם בעלי תכונה מעולה של טוב לב מופתית. אדם כזה מחמת טוב ליבו אינו פוסק לפועל פעולות נתינה וחסד עוד ועוד. הוא מקים מערך של חלוקת סלי מזון לנזקקים, וכן התנדבות בסיוע לחולים וזקנים. נוסף על כך הוא מרבה לפזר כספי צדקה ביד רחבה.

תכונת הטוב לב היא שורשו של אדם זה, אך מחמת ריבוי הפעילויות והעיסוקים המעשיים החיצוניים הוא מאבד את הזיהוי השורשי ומקבל זיהוי עצמי בענפי פעילות החסד. סדר היום שלו עמוס בפעולות ארגון, איסוף, אחסון וחלוקת סלי מזון. ארגון רשימות תורמים, מתנדבים, נזקקים, חולים, רכבים, חשבונות בנק, כספים, קבלות, מנהלי חשבונות וכו'. הוא יכול לזהות את עצמו כאדם בעל יכולת ארגונית, כפעלתן - איש של עשייה, כרחמן, כנדבן, כבעל מפעל חיים של תמיכה בנזקקים.

אף שתכונת טוב הלב היא שורשו, אך הטוב הזה מתפצל לכמה ענפים המשמשים כלבשים והתראויות שונות של תכונת העצם השורשית. על כן, יתכן ובעת מצוקה יידינו בורח אל אחת מההתלבשויות של השורש, אל אחד מהענפים. הוא יכול לפצוח בפיתוח רעיון נוסף למבצע גיוס תרומות שיכול להתלבש במבצע של גיוס מתרימים צעירים תמורת כל מיני פרסים ומתנות - אופניים לבנים ומצלמות ונגנים לבנות וכו'. זאת במקום למצוא את מנוחת נפשו בתכונת טוב הלב הטבעית והשורשית שלו.

אולם כפי שצינו, ביטחון שנשען על ענף, על התלבשות, אינו ביטחון יציב - כי ענפים נכרתים ולבשים נפשטים. גם בדוגמה שלנו, יתכן ולבוש מפעל החסד יופשט. יום אחד יקום לו ארגון חסד מקביל באזור. ארגון גדול ממדים הנתמך תקציבי ענק יחסית לתזרים התרומות המצומק של ידידנו... כל המתנדבים יעזבו את מפעלו ויעברו לעסוק בשכר בארגון שכנגד, או לחלופין הם ינטשו מחמת כך שבארגון החדש יש כל מיני תמלוגים ותגמולים אטרקטיביים למתנדבים: מדים, פעילויות חברתיות, רכבים חדשים, טלפונים על חשבון הארגון וכו'. גם הנזקקים ימנעו למלא את טופס בקשת התמיכה של חברנו, שהרי הם יצטרכו לציין בנאמנות כי הם נתמכים על ידי ארגון אחר, היות והארגון המקביל תומך בהם ביד נדיבה ככל כפליים... ובהעדר מתנדבים ונזקקים פעילותו של מיועדנו מצטמצמת, כבר אין צורך במפעל החסד הקטן והעזוב שלו. וכאן מגיעה נקודת שבר נפשי.

אולם, שבר זה אינו הכרח, הוא אינו דבר בלתי נמנע. אילו יידידנו היה מודע לשורשו כי יסודו הוא טוב לב, הרי טוב לב לא יכול להיגמר לעולם. תמיד הוא יוכל לקבל פנים אחרות פרט להענקת סלי מזון ועזרה לחולים וקשישים. צורות רבות ומגוונות להוציא את טוב הלב מהכוח אל הפועל.

נקטנו בשתי דוגמאות פשוטות. ובאמת כל אחד שיתבונן סביבו יוכל למצוא דוגמאות מעשיות מקבילות לרוב של אנשים שחוו שבר או קריסה נפשית. המתבונן יגלה כי חלק גדול מהנפילות והמשברים העוברים על אנשים בחייהם, נגרמו מחמת שהם הסמיכו והשעינו את ביטחונם על עלים נידפים, על דברים שהם בבחינת ולא כלום. וכן הוא יבין כי רק חלק קטן יותר מאירועי השבר והנפילה הנפשיים אירעו לאנשים שנשענו על דברים הרבה יותר מהותיים ומציאותיים, על תכונות וכוחות נפש הקיימות אצלם בפועל. אצלם השבר נגרם מחמת הישענות על ענפים, על התלבשויות, במקום להתייבץ על נקודת העצם שורשית שלהם. כך שבשעה שהסתלק לו הענף - בטחונם התערער, יציבותם הזדעזעה ונפשם קרסה.

על כל פנים העיקרון צריך להיות ברור - אדם שבונה את בניין בטחונו העצמי על נקודת התלבושות של תכונת שורשו באחד מענפיה, בטחונו אינו ביטחון חזק ואיתן. כי היסוד עליו הוא נשען הינו ארעי, זמני ובר חלוף, שהרי אין הבטחה להתמדתו לאורך כל ימיו ושנותיו. לפיכך, הוא עלול למצוא את עצמו ביום מן הימים מול שוקת שבורה, שהענף עליו הוא נסמך - נכרת ועבר מהעולם, והוא נותר ללא משענת. מה שאין כן אדם שבנה את כוח הביטחון שלו על בסיס המידה השורשית שלו. בטחונו הוא ביטחון אמת, יציב, מתמיד וחזק. זאת מפני שהשורש לעולם אינו נכרת, השורש לעולם קיים כי הוא הוא עצם האדם. וגם אם בענפים - לבושי השורש, חלה תמורה מסויימת, אחד מהענפים הבולטים נגדע, אחד מהלבושים היסודיים הופשט. מכל מקום השורש לעולם קיים, הוא תמיד ממשיך לתת ביטוי. על כן, כוח השורש יוכל להוציא ענפים נוספים אחרים תמורת הנכרתים. המידה השורשית תוכל לצאת מהכוח אל הפועל בלבושים וצורות שונות רבות ומגוונות, חלף הלבוש שהופשט.

כוח הסתגלות מתוקן - הרגלת הנפש להתפשט מתכונות הלבוש ולחזור אל תכונת השורש העצמית

הגדרנו כי הביטחון צריך להיבנות דווקא על תכונת השורש של הנפש ולא על תכונות הענפים המולבשים על תכונת השורש. ברם על דרך כלל ההוצאה מהכוח אל הפועל של תכונת השורש באופן טבעי מקבלת כל מיני צורות ולבושים שונים ומגוונים. והגם שאדם למד השכיל והבין את הלך הדברים כפי שהתבאר עד כה, ולאחר מכן פעל באופן מעשי לקנות את הדברים. ואם כן הוא מצוי במצב שהוא מזהה בתוכו מהי מידתו השורשית, ומה הם הענפים שצמחו ממנה אצלו, ומה הן ההתלבושויות וההתראויות שעל ידן יוצא כוחו השורשי אל הפועל. הוא מודע מי ה-'אני' שלו, מה שורשו. אך עדיין הנטייה הטבעית הפשוטה של הנפש שכעת היא רואה וחווה כי החוסן והיציבות שלה נשפעים מכוח הלבוש המתראה בחוץ ופועל את פעולת השורש. כלומר, הגם שהאדם מודע מהי מידת שורשו, אך הוא רואה כי במישור המעשי - בפועל, הכוח איתו הוא משתמש כדי להתמודד עם האתגרים והקשיים וההתנגדויות הוא דווקא הלבוש הממשי הנוכחי עמו הוא פועל ביום יום.

אם כן, לכאורה לא ברור כיצד אדם יכול לבנות את בטחונו על המידה השורשית. הרי בפועל נפשו מפתחת תפיסה של תלות והישענות על הלבוש המעשי הפועל בה, ונותן לה יציבות, כוח וביטחון.

ברם, כפי שהתבאר, תלות ביטחונית שגויה זו מסכנת את האדם - כי בעת שהלבוש יופשט מעליו, על כורחו שלא ברצונו, הדבר יגרום לו טלטלה ושב. מאוד יקשה על הנפש להכיל את השינוי כאשר המשענת עליה ביטחונו נסמך, ניטלה ממנה. ואיננה עוד.

לפיכך, על מנת לתקן את ההטעיה של הנטייה לתפיסה החיצונית כי הלבוש המעשי הוא מקור היציבות והביטחון, על כל אחד מאיתנו לסגל את נפשו להתפשט מלבושיה ולהישאר עם עצם ושורש הנפש לבד. על כל ענף שהאדם מזהה כי הוא עוד אופן של לבוש על שורש נפשו, הוא צריך כל הזמן לחזור ולצייר בדעתו - יום יבוא והענף הזה יכרת, הוא ינטל ממני, ואני צריך לדעת להסתדר עם ה-'אני' ללא הענף הזה.

צריך להבין, כמובן לא באנו להכניס אנשים לתפיסה פסימית, לחשוב כל הזמן שיום יבוא והדברים הטובים שיש להם יתלשו ויעקרו מהם - 'בא, תהיה מוכן ליום בשורה רעה'. חס ושלום, ומובן שאין זו כוונת המהלך. אלא אנו מציעים תהליך של הכנה וסיגול הנפש להכיר בכך שגם אם ענף מענפי הנפש נכרת, אין מה להתרשם או להזדעזע מכך. אנו בונים הכרה - יש לי שורש יציב ואיתן. ואם ענף זה או אחר נכרת ועבר מהעולם, אין שום בעיה כי אני אחיה עם עצם השורש שלי בלבד. וכן יתכן מצב שענף אחר יצמח תחת זה הנכרת. אדם שמכין את עצמו למצב של הפשטה מלבוש וחזרה אל העצם, מכריתה של ענף וחזרה אל השורש, נפשו מקבלת בהירות יתרה כי בטחונו נשען דייקא על השורש ולא על הלבוש. לפיכך התלות בלבוש הולכת ופוחתת והאדם מזהה את עצמו יותר ויותר עם העצם ולא עם לבוש.

על כן, בכל עת שמתחיל לו תהליך של צמיחת ענף חדש בו הנפש מתלבשת: כניסה לפרויקטים או תפקידים חדשים מעניינים ומאתגרים, מעבר למקום עבודה יותר אטרקטיבי ומתגמל, או באותו מקום עבודה - עליה בדרגה למשרה רמה יותר, או להבדיל - חיבור לרב שנותן המון חיות והתחדשות בועדים ושיעורי תורה, או במסירת סדנה מעשית המחוללת שינויים מבורכים וכדו' עוד דוגמאות. על כל לבוש כעין זה האדם צריך להכין את נפשו - נכון שהלבוש הזה מאוד מחיה מעצים ממצה את כוחותי, אך אני צריך להיות מוכן לכך שיכול לבוא זמן שהלבוש הזה יופשט, ואין שום ערובה שמהלך זה יתמיד וימשך עד ליומי האחרון עלי אדמות. זהו דרכו של עולם, כל אחד מאיתנו שיתבונן לאחור על מהלכי חייו עד ליום זה, ימצא כי הוא נאלץ לפשוט מעליו לא אחד ולא שניים אלא מספר לבושים שהתחלפו לו במשך הזמן על כורחו ושלא ברצונו. כל אדם מוצא את עצמו לובש ופושט מלבושים כסדר, פעם הוא כאן פעם הוא שם, פעם הוא פועל כך ופעם אחרת.

אחת הדוגמאות המעשיות לאיתנות נפשית מדהימה שנולדה ממלאכת סיגול הנפש להפשטת מלבושים היא דמותו של הסבא מסלבודקה. הסבא מסלבודקה כיהן תקופה ארוכה בתפקיד ראש ישיבת סלבודקה. אך מי שמכיר ויודע לא היה זה תפקיד תבניתו של ראש ישיבה, אלא היו שם מהלכי התווית דרכים יסודיות: הן שיטות בדרכי הלימוד העיוני, והן מהלכי עבודה בתוך

תנועת המוסר. עבודתו עבודת קודש במסירות והתמסרות עצומה, בעמל יגע רבים לאורך השנים, שלא כאן המקום להרחיב. לענייננו, מבלי להיכנס לפרטים - אירע מהלך מסויים שהישיבה 'נלקחה' מידי הסבא והוא נושג מתפקיד ראש הישיבה. הסבא נכנס לבית המדרש ואמר - 'בורא עולם, אני מודה לך על העשרים שנה לערך שזכיתי לשמש כאן', יצא והלך לביתו. מבלי להתקוטט, ללא מחלוקות, ללא טענות מענות וטרנויות. עבודת הקודש מבחינתו ממשיכה בלא שינוי, רק במקום לעבוד עם לבוש הישיבה, הוא עובד עם שורש נפשו.

צריך להבין, התנהלותו המופתית של הסבא הינה פלא עצום חרף הפשטה הקשה מאוד שהוא אולץ והוכרח לעבור. אדם אחר שהיה משקיע את הונו אונו ומרצו, ומשעבד את כוחות נפשו בתוקף תפקיד ראש ישיבה לאורך תקופה כה ארוכה, לא יבצר שהיה מתחבר ומתהדק בתפקיד, כך שהעקירה מהתפקיד כמעט בהכרח היתה מולידה שבר נפשי עמוק. אולם הסבא לא כן נהג, אלא הוא זכר כל אותן השנים לסגל את הנפש להתפשט מלבוש הישיבה, הוא ידע - 'יש לי שורש ועצם לנפשי ושם מקומי, והישיבה היא לבוש יקר, אך עדיין הוא לבוש שעלול להתפשט ולעבור מהעולם'.

עוד אחת מהדוגמאות היסודיות ביותר מעולם להפשטת לבוש נפשי עמוקה מאוד מאוד, היא הפשטת לבוש האהבה של אברהם אבינו ליצחק בנו. הלא אברהם אבינו נצטווה - 'קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אמר אליך' ^[13]. כידוע וכמובן מידתו היסודית של אברהם אבינו היא מידת האהבה. לשורש זה נולד ענף של אהבה עצומה לבנו יחידו קודש הקודשים - יצחק אבינו. וכאן אברהם אבינו מנוסה בניסיון עצום, הוא מתבקש להתפשט מענף האהבה ליצחק, ולחזור אל שורש האהבה שבתוכו. ישנם מספר פנים לבאר את כוחו של אברהם אבינו לעמוד בניסיון העקידה, אך הפנים לפי ענייננו הינם, כי אף שהפשטת האהבה מיצחק זוהי הפשטה עמוקה וקשה מאין כמוה, ברם אברהם אבינו סיגל את נפשו להתפשט מכל הלבושים המלבישים את עצם נפשו, וכוח הפשטה עמד לו בניסיון זה.

הכלל העולה בדינו, כי כל עוד שהנפש לא הסתגלה להתפשט מלבושיה, לעולם יכרסם בה חשש שמא ואולי אחד או יותר מהלבושים ינטלו ממנה. ובמצב זה שהנפש נתונה לחששות ופחדים, ודאי שהביטחון לוקה בחסר ואינו תקיף. על כן, רק לאחר סיגול הנפש להפשטת כל הלבושים יכונן ביטחון עצמי איתן ומוצק.

הערה: אף שהגדרנו כי יש להרגיל ולסגל את הנפש להתפשט מלבושיה, אך לעולם אין שום עניין וצורך להרגיל את הנפש להתפשט משורשה. שורש ויסוד הנפש הוא עצם האדם. עם שורש הנפש האדם נשאר לעולם - כי זה הוא, אין צורך להפשיט את העצם. הרי אברהם אבינו לא נצטווה לפשוט מעליו את מידתו השורשית - האהבה, אלא הציווי היה להפשיט מעליו את לבוש האהבה הקרובה מאוד לעצם נפשו - את האהבה ליצחק בנו.

סתירה וניגודים ביחסים בין ה-'אני מי שאני' לסביבה

דברינו עד כאן באו לעורר את הקורא הנכבד לגלות מודעות לחשיבות של גילוי זיהוי הכרה מיהו ה-'אני', לחיות ולפעול על פי האני מי שאני. לתת את לבו למצבו, לבדוק עד כמה הוא משועבד לסביבתו החיצונית ולמסגרות החברתיות להם הוא שותף. עד כמה שיעבודים אלו גורמים לו לפעול פעולות התאמה והסתגלות שמכחות ומעלימות את האני שלו, את הוא מי שהוא. זאת מפני שרוב ככל בני האדם אינם מחונכים למודעות עצמית, לחיות את מי שהם, אלא להיפך - מקטנותם מזרימים אותם בזרם החברתי המטשטש ומוחה את זהותם האישית.

ברם יש לידע, כי גם אחרי שהתבאר והובן שעיקר צורת החיים של האדם צריכה להיות דווקא על פי ה-'אני' שלו, אך זהו המהלך של חיים פנימיים של האדם בתוך עולמו הפנימי. אולם המציאות הינה שהקב"ה הניח אותנו כאן בעולם העשייה החיצוני, בו אנו מוקפים בטבעות של חוגים חברתיים החיצוניים ל-'אני' הפנימי: בחוג משפחתי - קרוב יותר וקרוב פחות, קהילה, מגזר חברתי, מסגרות לימודיות, מסגרות פרנסה, שכונה, עיר, ארץ, לאום, דת, ממשל, משטר וכו'. אדם לא יכול לחיות רק בתוך עולמו הפנימי, בהכרח שיהיה קשר ויחס ברמה מסויימת לכל אחת מהסביבות החיצוניות שמנינו לפי מהותה. כידוע וכמובן כי בכל מסגרת ישנם כללים, גדרים, חוקים, מוסכמות והנהגות מקובלות. כאשר מערכת הדרישות, ההגבלות וההנהגות הללו מחייבים ומשעבדים את כל אחד מהפרט הנכלל בכלל המסגרת. וכאן נולדת מערכת של ניגודים בין המהות הפנימית הפרטית הייחודית של כל יחיד ויחיד מהפרטים ביחס לחוג החברתי הכללי שכולל אותם.

מערכת הניגודים הזו מולידה שאלה שורשית ויסודית - מהי ההנהגה הנכונה והראויה בכל עת שה-'אני' הפנימי שלי מצוי בסתירה ביחס לסביבה החיצונית. כי מצד אחד ברור שאין ראוי לוותר על האני מי שאני, ולא להכחות ולטשטש את זהות האישית מתוך השתעבדות מוחלטת למחייבים חיצוניים. אך מאידך גם ברור שאדם לא יכול להתעלם מהעולם החיצוני הסובב לו התעלמות מוחלטת, ולחיות רק חיים פנימיים הוא לבדו לעצמו על פי ה-'אני' שלו. הרי בגדרי התורה עצמם ישנה מערכת שליומה של הלכות דרך ארץ, כיצד להתנהג בסביבה, יחסים בין הפרט לכלל הציבור. כאשר אחד מהכללים היסודיים - שאין

לשנות ממנהג המקום^[14]]. ואכן החזון איש באגרותיו הורה שאדם צריך להשתדל לא לעשות דברים משונים ולא לנהוג הנהגות מוזרות בפני בני אדם.

שאלה שורשית זו מולידה מכלול שלם של ענפים רבים של שאלות מעשיות מגוונות מכל תחומי החיים, מהי הדרך להתנהג בכל עת שה-אני' הפנימי שלי מצוי בסתירה ביחס לסביבה החיצונית שלי. לדוגמא: 'צורת הלבוש המקובלת בחוג החברתי סגורה מדי יחסית לסגנון האישי שלי - אז למעשה איך אני אמור להתלבש?'. 'יש לי חלום חיים שאני מאוד רוצה להגשים אותו, אולם אשתי וחמי מתנגדים נחרצות וחושבים שכדאי שהחלום שלי ישאר בגדר חלום, כיוון שהגשמתו מצריכה הרבה כוחות ומשאבים, והדבר יגרום לי להשקיע פחות במסגרת המשפחתית הקרובה?'. על דרך זו כל אחד יכול למצוא שלל של שאלות רבות שהוא שואל את עצמו, אני רוצה לנהוג כך אך הסובבים אותי מתנגדים ודורשים שאנהג אחרת: אשתי, הילדים שלי, ההורים שלי, אחיי או אחיותי, חמי או חמותי, ראש ישיבה, ראש כולל, הגבאים, השכנים, המעסיק, מנהל העבודה, חברי הקהילה וכדו'.

אנו כדרכנו נתחקה אחר השורש ממנו צומחת השאלה היסודית, מהו השורש ממנו נובעת הסתירה וההתנגדות בין האני הפנימי לבין הסובב החיצוני. לאחר שנבין את מקור הבעיה ואת הדרך היסודית כיצד לפתור או להתמודד עם הקושי בשורשו, ממילא נתייב הפתרונות וההתמודדויות עם הענפים הנמוכים יהיו על פי עקרונות היסוד, רק שנצטרך לבצע התאמות ברבדים המעשיים. יתר על כן, גם אם לא נוכל למצוא פתרון לבעיה מעשית כלשהי, אך עצם ההכרה וההבנה של הסתירה בשורשה, משליך אור על העניין הנקודתי, מסלק את הערפל והערפול, ונותן בהירות והבנה מחודדת כיצד הסתירה השורשית מתלבשת בבעיה הפרטית שלי. תובנה זו תקל את הקושי והכאב שבהחלת הסתירה, ההתנגדות או המניעה.

ובכן, בשורש היצירה, בנקודת השלימות, הקב"ה ברא את האדם זכר ונקבה מחוברים ומאוחדים - 'זכר ונקבה בראם, ויברך אותם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם'^[15]. באותה העת הנקבה לא היתה נגד הזכר, ממילא לא היה צד ומציאות של התנגדות. אולם לאחר מכן נעשה מהלך של הבדלה והפרדה ביניהם - 'אעשה לו עזר כנגדו'^[16]. ודרשו חז"ל - זכה עוזרתו לא זכה כנגדו^[17]. כלומר, אחר ההבדלה של הנקבה מהזכר נוצרה אפשרות נוספת על המצב שהיה טרם הנסירה - תפיסה של הבדלה ופירוד שמולידה את ההתנגדות. אולם כמובן שהאפשרות לשמור ולדבוק בתפיסת החיבור והאחדות השורשית נותרה במקומה, ואליה צריך לשאוף ולחזור.

נבאר באופן ברור, ההבדלה והפירוד של הנקבה מהזכר היא השורש לאפשרות של מציאות של התנגדויות בתוך מערכת הבריאה כולה. כמו שבנקבה קיימות תכונות בהם היא יכולה לשמש עזר לזכר, אך גם קיימות בה תכונות הפוכות ומנוגדות לו. ואם כן הגדרנו ברור כי הגלות של ההבדלה והפירוד, חוסר החיבור והאחדות בין הנבראים הוא שורש לכל מציאות ההתנגדויות בין האני לסביבה החיצונית כולה.

כל ההתראויות של ההתנגדויות לאני, הם בעצם לבושים לנקודת ההפרדה השורשית. הסבל והכאב הכרוכים בהתמודדויות הרבות בין ה-אני' למתנגדים הסובבים אותו, הוא תוקף עומק הגלות של ההפרדה והעדר החיבור בין הנבראים.

בגאולה הכללית, בביאת משיח צדקנו, במהרה בימינו אמנ! יתוקן עולם במלכות שדי. הנפרדות וההבדלה תשתקע, האחדות תגבר, ההרמוניה והמיזוג בין הנבראים תיצור מצב שכולנו נַעֲשֶׂה כאגודה אחת לעשות רצון אבינו שבשמים בלבב שלם. ממילא כל אחד ידע את מקומו, יבין את ייחודו ואת ייעודו ואת התיקון המוטל עליו. כל אחד יקבל את האפשרות להוציא את כוחותיו אל הפועל בשלמות גמורה, ולא זו בלבד שהסובב לא ינגד ולא יגביל ויצמצם, אלא להיפך איש את אחיו יעזורו.

אך עד עת קץ, כל עוד שאנו נמצאים בתוקף של נפרדות קשה, בה כל אחד מזהה את עצמו כנפרד. ממילא נולד באדם זיהוי, כביכול אלו שסובבים אותו - לא רק שהם נפרדים ממנו אלא הם גם מתנגדים לו. הם מפריעים לו להוציא את ה-אני' שלו אל הפועל. הם מצמצמים ומגבילים את מרחב הפעולה שלו, הוא לא יכול להוציא את הכוחות הגלומים בו בשלימות. ואף שכל אדם כמהה להוציא את ה-אני' שלו אל הפועל בשיא הטבעיות - הוא כמו שהוא, ללא גבולות וללא מחיצות. אולם מסגרות החיים יוצרות גבולות נוקשים שלא מאפשרות זאת.

האיזון ביחסים בין ה-אני' לסביבה

כאמור, לא נוכל לתת פתרון שלם למציאותה של סתירה זו כל עוד אנו בגלות, אולם נציע פתרון חלקי.

בשעה שברור לאדם בדעת דקדושה על פי התורה כי הוא נתון במצב בו מדין הלכות דרך ארץ, מחובתו שלא לשנות ממנהג המקום, ועל כן קיים הכרח שהוא יפעל פעולה חיצונית כלשהי שאינה עולה בקנה אחד עם ה-אני' הפנימי שלו. ואם כן, זוהי חובתו בשעה זו, לפעול שלא על פי מי שהוא, אלא לפעול באופן שיותר מתאים לכללי ההתנהגות הסביבתיים המקובלים.

אולם בזמן שהוא פועל את אותה פעולה החיצונית וזרה לאני שלו, האדם אינו נותן לתנועה החיצונית להחליש ולהכהות ולטשטש את ה-אני. אלא הוא מעצים ומחדד את האני מבפנים, בעודו פועל להיפך מבחוץ בלבד. אולם הוא אינו מעצים את האני כהתנגדות, אלא כפעולת מנע שלא תיווצר כהות חושים, שתאבד את הזהות העצמית.

כל אחד מבין כי אילו הוא היה שווה לבדו לתקופה מסוימת במדור הרחק מהישוב - במדבר או על הר מבודד, הוא היה נוהג ופועל בצורה שיותר מותאמת לאני שלו, הוא היה משוחרר מהשיעבוד להתאים את הנהגותיו למוסכמות החברתיות החיצוניות לו. האני שלו היה מקבל חירות וחופש גמורים להביא את עצמו לביטוי בצורה מושלמת. אולם כיוון שאת רוב ככל חיינו אנו חיים במעטפת סביבתית שמאלצת אותנו על פי דין להתנהג בהתאם. ואם כן, כל אדם מוצא את עצמו באין ספור מצבים בהם נפשו חסומה ואינה יכולה לצאת מהכוח אל הפועל מחמת השיעבוד החברתי החיצוני.

אולם כמבואר, הגישה הבריאה והנכונה הינה לחיות בישוב ושם לפעול בצורה מאוזנת וממוזגת ביחס שבין האני לחברה. כל הזמן האדם עמל ליסד לבנות ולחזק עוד ועוד את ההכרה הפנימית שלו על עצמו, להיות מודע היטב לאני שלו, למי שהוא באמת. בפעמים הרבות שהוא נדרש לפעול פעולות חיצוניות שאינן תואמות את האני שלו, הוא נזהר שלא לצאת מתוך עצמו ולשעבד את כל כולו לדרישות החיצוניות. הוא נשמר שלא לתת לפעולה החיצונית שמהותה תנועה הפכית לתכונותיו האישיות לחדור פנימה ולטשטש את זהותו העצמית. אלא להפך, הוא מצמצם את השפעתה של הפעולה החיצונית על פנימיותו עד למידה הנמוכה ביותר שהוא יכול. כך שטרם גישתו לפעול פעולה הפכית זו, הוא מעצים בתוקף פנימי נורא את האני שלו, הוא מחדד את ההכרה מי אני ומה אני הולך לפעול - אני כך, והפעולה שאני מחוייב בה או שראוי ונכון לנקוט בה כעת בגדרי תורה הינה פעולה הפכית למהותי הפנימית. אמנם בחיצוניות אני הולך לעשות מעשה שאינו לפי האני שלי, ואולי אף להפך ממני, אך הפעולה אינה חוצה את גבול החיצוניות פנימה. אני נשאר אני מי שאני, ובחוף אני פועל בהתאם לפי הצורך והעניין מתוך כורח של דרך ארץ. העצמה זו נותנת לו ביטחון חוסן תוקף וחוזק, כך שאין לפועל החיצוני כוח להכהות את האני הפנימי שלו אפילו כהוא זה.

כל אדם שעדיין לא זכה להעמיד עולם פנימי תקיף יציב וברור, יודע וחווה בעצמו כי התפיסה החיצונית חזקה מאוד, פולשת אל פנים הנפש וכובשת אותה בקלות. על כן, צריך להיות ברור כי כאשר אנו מדברים על כך שיש להעמיד חוסן פנימי על ידי העצמת ההכרה והחוויה של אני מי שאני, לא מדובר בהעלאת זכרונות על רשימות שהאדם ערך לעצמו מי הוא ומה הן תכונותיו החזקות, ולא מדובר במחשבות רחפות הפורחות ועוברות - מיהו האני שלי. בזכרונות ומחשבות קלושות אלו לא יהיה די בכדי להגן על העצמיות מפני תוקף הפעולה המעשית החיצונית. העצמה עליה אנו מדברים עניינה מחשבה המעוררת גילוי של אומץ לב פנימי חזק ותקיף מאד מאד. הפעולה החיצונית ההכרחית מתבצעת תוך מודעות גמורה להשפעות הסותרות שלה על נפשי הייחודית, העלולות לגרום כהות. ובמידה וסתירות אלו הולכות וגוברות ומכחישות את הפנימיות, יש לעצור ולחשב מסלול פעולה מחדש. ואז - או שמצליחים להעצים את האני כנגד הכוחות הסותרים אותי, או שחודלים וחוזרים למקום מבטחים ושם מחשבים את המשך הצעדים מתוך שיקול בישוב הדעת.

אחת הדוגמאות היותר עדינות ביחס של צורך לפעול פעולה חיצונית שאינה תואמת את האני שלי, היא יחס בין מחנך לחניך. ננקוט בדוגמה בה אב שבמהותו מדתו היא מידת האהבה, וכל עניינו להכיל, לקרב, לחבק, להאיר פנים, ולהשפיע חום אהבה ורגש כלפי בנו. אך פעמים שהוא נאלץ לנהוג שלא על פי מהותו הפנימית ביחס לטובת החינוך הראוי לבנו החניך. שהרי ידוע מאמר חז"ל - 'לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת'^[18]. וכגון אם הבן חרג מהנהגה ראויה, ועל פי דעת דקדושה האב מבין כי טובת בנו שהוא ינהג בו לעת עתה ב-שמאל דוחה'. כעת האב צריך לנקוט בפעולת ענישה כלשהי התואמת לרמת החריגה הקיצונית בה נהג הבן. האב אמנם נותר רגוע ושלו, אך מתוך ישוב הדעת הוא מסיק כי עניינה של השמאל דוחה כעת הוא לא פחות מהכאת בנו.

כאן האב מוצא את עצמו מול סתירה קיצונית - הרי מצד אחד, מהותו הפנימית הוא כל כולו אהבה כלולה לבנו בבחינת 'אברהם אוהבי', ומאוד קשה לו, וממש לא נוח ונעים לו להכות את בנו. אבל מצד שני, כעת הוא מחוייב כהוראת שעה לפעול להיפך ממהותו, הוא מוכרח לגלות בעצמו את כוח ההיפך - 'עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה', כי פעולת הכאת הבן ביחס למהותו היא בבחינה זעירה של 'עקידה'. אילו האב יתעלם מהסתירה ויפעל פעולה שטחית של הכאה. העוצמה של חווית ההכאה, פעולה קיצונית החמורה של 'שמאל דוחה', תפלוש פנימה אל הנפש תערער ותטשטש את זהות ה-אני של האב - את מידת האהבה, והיא אף עלולה לגרום לחוסר יציבות. ועם כל תנועה סותרת נוספת כדוגמת זו שתארנו, ה-אני של האב ילך ויחלש ילך ויתכסה, יעלם ויקבר יותר ויותר. ממילא חוסר היציבות גובר והביטחון העצמי השורשי הולך ויורד.

על מנת להימנע מנזק נפשי זה, כאן המקום לפעול על פי האיזון שהצענו. כאשר האב ניגש לפעול פעולה חיצונית ההפכית לגמרי למהותו הפנימית, הוא נדרש להעמיד מכנגד בכל תוקף את המודעות וההכרה והברירות - אני מהותי ותכונתי השורשית הינה - 'ימין מקרבת'. אני נגש כעת להתלבש בפעולה שאינה 'אני' אלא היא זמנית וחיצונית ואף סותרת למהותי. כל המהלך הוא בבחינת 'תוכחת מגולה מאהבה מסותרת'^[19], כי זהו צורך רגעי שאני מחוייב בו.

יש לתת את הלב לצורך לקנות את היכולת להכיל סתירות מעין אלו תוך שמירה על איזון ויציבות ומנוחת הנפש. כל אחד בראשית דרכו במלאכת רכישת המיומנות לשאת מהלכי פעולה הפכיים כאלו, יגלה קושי לפעול מתוך יציבות כיוון שהסתירות מטבען יוצרות מלחמה פנימית וזעזוע נפשי. כי אם לדוגמה האב יעצים יתר על המידה את כוח האהבה הפנימי שלו, הוא יפרוץ החוצה וישבש את פעולת השמאל דוחה. הילד יקלוט וירגיש בכך שהאב לא ממש מסוגל להעניש אותו, הוא עלול לפרש זאת כנקודת חולשה ותורפה של האב, דבר שיקשה ויזיק וישבש את תהליך החינוך כולו. אם לחלופין, האב ימעט מדי בהעצמת כוח האהבה, ופעולת ה-שמאל דוחה תהיה תקיפה וקיצונית יתר על המידה, כבר בארנו כי הדבר יכה ויטשטש את ה-אני של האב, היציבות תתערער והביטחון יחלש.

נביא דוגמה נוספת אשר הינה קיצונית יותר ביחס לדוגמה הקודמת. מפעם לפעם אנשים עלולים למצוא את עצמם במצב התואם את מאמר חז"ל - 'אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו'^[20]. ישנו מאן דהו שקיבל שררה כלשהי: פרנס, מנהל, גבאי, מפקד, מושל, ממונה וכדומה. וישנם הנקלעים למצב שהם כפויים וכפופים תחתיו והוא משתרר עליהם ומסתולל בהם. כהוראת שעה ההנהגה הנכונה לכפוף את עצמו ולא להתמרד ולא להתנגד ולהלחם. אולם גם בציור זה נוצרת סתירה נפשית חזקה, כיוון שההנהגה הכפופה לרודן זה מאלצת את האדם לדבר דברים ולפעול פעולות ולעשות מעשים אשר כולם הם סתירה בדרגה כזו או אחרת לאני שלו.

אדם שה-אני שלו אינו מבורר, ההתכופות שלו הינה התכופות נפשית גמורה, ובכך האני שלו נרמס כליל תחת מרמס רגלי הרשע^[21]. מה שאין כן, מי שעמל כסדר לזהות ולהכיר ולחיות על פי האני מי שאני שלו, לייסד ולבנות ביטחון עצמי על גבי תכונת השורש שלו, אצלו ההתכופות הינה התכופות חיצונית - של גוף בלבד. אך בפנים, בתוך הנפש שלו - הוא עומד זקוף כמלך בגדוד^[1] [22].

התמודדות יום יומית לשמירת זהות האני כמות שהוא

כל אדם שיתבונן התבוננות כנה וישרה על מהלכי חייו יגלה כי בחיי המעשה שלו הוא פועל פעולות רבות שאינם לפי מה שהוא. ברם רוב בני האדם פועלים פעולות שאינם לפי האני שלהם מחמת שאינם מודעים כלל לאני שלהם - מי הוא. לכך גם נעלמת מהם הסתירה שבין פעולתם לאני שלהם, והם כל הזמן מתלבשים במי שהם לא. ממילא הנפש שלהם הולכת ונקברת יותר ויותר עמוק.

אולם מכיוון שהמציאות כיום הינה כי לעולם החיצוני ישנו תוקף של השפעה כמעט ללא מצרים. הרי שגם אותו מיעוט של אנשי החיל, בעלי צורה, ברי הדעת היותר מבוררים ובנויים המודעים ל-אני שלהם - מי הוא, כל אחד לפי מדרגת הכרתו. גם הם ניצבים מול מלחמה חזקה מחמת הסתירה העצומה שבין מהלך חייהם הפנימי לבין ההנהגות והפעולות הרבות שהעולם החיצוני מחייב ומכריח אותם לנקוט. גם להם העולם החיצוני מעמיד הכרח עצום לפעול פעולות רבות שאינם לפי מי שהם, מכל מיני סיבות מוצדקות למאוד על פי דעת דקדושה. אף ניתן לומר - שכמעט לא יעבור יום שבו אדם בר דעת כזה מבחין באופן ברור כי האני שלו צריך לפעול בצורה מסוימת, אך הדעת דקדושה שלו מכריעה כי הוא מחויב לפעול בצורה הפכית לאני שלו.

לפיכך, שומה על כל אחד ואחד לעמוד באיתנות ובעקביות על כך, שכל אותן פעולות הפכיות הכרחיות לא יכהו כלל את תוקף ברירות עוצם וחוזק ה-אני שלו. וכנגד כל הכרח חיצוני האדם מעמיד תעצמות נפש גדולות יותר שזוקפות את חומת האני! וכמו שברור לו שהחיצוניות מכריחה אותו לפעול פעולה הפוכה לאני שלו, כן ברור לו היטב לא פחות מכך - כי האני שלו הוא משהו אחר.

ישנו עניין של התהפכות לטובה, שדווקא אותה התמודדות יום יומית מול הסתירה בין העולם החיצוני לעולם הפנימי רק הולכת ומחדדת לאדם את עומק ודקות ההכרה הפנימית האישית שלו את עצמו. עם כל פרט ופרט של התמודדות, צומחת עוד בהירות ועוד דקות הבחנה, עוד גילוי בנימים הדקים של הכרת מעמקי הנפש. וכמו שויכוח בין שני ברי דעת יכול לעזור לכל אחד מהמתווכחים להתחדד ולהבין יותר טוב את הצד שלו עצמו. כך בעבודה נכונה ומדויקת, העולם החיצוני משמש כלי עזר לאדם להכרה והעצמת האני שלו.

שאלות ותשובות:

שאלה א': הרב ביאר במקום אחר כי ישנן שתי קומות ב-אני של האדם: רמה עליונה מופשטת ואחדותית, ורמה תחתונה ממנה - בה קיימת מורכבות. איך מתייחסים לזיהוי שורש הנפש על פי שתי מדרגות אלו?

תשובה: במקום הכי מופשט כבר אין הגדרה של 'אני מי שאני', על מדרגה זו נאמר - 'אנוכי מי שאנוכי' על בורא העולם, כי

שם האדם בטל. אזי בהפשטה אין זיהוי של אני כתכונות ומידות, שם האדם אינו קיים כקיים, אלא הוא קיים כבטל. 'אני כקיים' שייך רק לקומת המורכבות, 'אני כבטל' שייך לקומת המופשטות.

שאלה ב': האם תיתכן יציבות לאדם שחי בקומה העליונה - ברמה המופשטת?

תשובה: אדם שחיותו במופשט באופן חזק - ימצא שם את יציבותו, יהיה לו שם ביטחון. אך צריך להבין, לא ניתן לחיות רק במופשט, זה לא יכול להיות. על כן, לעולם צריך זיהוי פנימי מיהו ה-'אני' גם בקומה המורכבת.

שאלה ג': אדם שפעל על פי הנלמד בפרק זה והגיע לכלל זיהוי פנימי כי האני שלו ממש לא מתאים ללימוד תורה במסגרת כולל רגילה לאורך כל שעות היום. הוא רחוק מלמדנות, ידענות, גרסה, ועוד יותר רחוק מחקירות עיוניות ופולפולים. האני שלו מקבל חיות באחד מתחומי העיסוק השונה לגמרי, הוא לדוגמא מחובר מאוד לעולם המסחר. האם גם במקרה זה ראוי לו לפעול על פי האני שלו, ולא לנסות בכל כוחו לכפות את עצמו להיות אברך כולל ולשבת בין כותלי בית המדרש וללמוד תורה כפי כוחו?

תשובה: בכל שאלה מעשית ישנן שני תחומים לנידון: א. תחום החכמה גרידא המופשט מכל מיני מורכבויות של בעיות וגורמים חיצוניים, על מנת לדון בגוף העניין, בכוחות הנפש הנוגעות לעניין בטהרתו. ב. תחום המעשי למעשה - בתחום זה בדרך כלל המצב אינו מופשט אלא מורכב ממספר רב של השפעות חיצוניות שחייבות להילקח בחשבון. וממילא במישור המעשי, יתכן וההנהגה תהיה שונה מהחשבון ההשכלתי המופשט. על כן, נתייחס לשני התחומים.

מצד התחום השיכלי נטול ההרכבות, ביחס לנידון בכוחות הנפש בטהרתן - כבר נחלקו התנאים איזה מנהג ראוי להנהיג בתלמידים: רבי ישמעאל הורה כי יש להנהיג מנהג דרך ארץ, ורשב"י הורה כי יש להתמסר לעסק התורה מתוך ביטחון שפרנסה משמים. על תוצאותיה של מחלוקת זו נאמר - 'הַרְבֵּה עָשׂוּ כְּרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, וְעַלְתָּה בְּיָדְךָ. כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחִי, וְלֹא עַלְתָּה בְּיָדְךָ' [23].

לפיכך, לו יצויר שהאדם בר דעת אמיתי והגיע לבירור אמת ללא נגיעות כי נפשו שורשה מדרכו של רבי ישמעאל, האני שלו שורשו ב-'הנהג בהם מנהג דרך ארץ', ואם כן כאשר התחום הבולט אצלו כענף לשורש זה הוא - סחר. הוא מזהה את עצמו כסוחר, זה האני שלו. אזי עיקר דרכו והנהגתו צריכה להיות על פי שורשו! אם זהו האני שלו, הוא צריך להיות הוא מי שהוא. הוא לא יכול להזניח את האני האמיתי שלו, וללבוש זהות של תלמיד חכם.

אם כן, עבודת ה' שלו תהיה סביב האני שלו כסוחר. אך כמובן שזה כולל גם את המחויבות הבסיסית של קביעות עיתים לתורה יום ולילה, מעשרות, צדקות, חסדים, תפילות וכו'.

אולם נבהיר כי כל הנידון מתחיל אחרי בדיקה ברורה ומדוקדקת שאכן האני שלו הוא 'סוחר', כי ההטעיות קרובות. הרבה אנשים אולי רוצים להיות סוחרים מוצלחים, אך אין זה אומר שזה האני שלהם באמת. אלא שהם ראו אחרים שהקימו עסק והצלוחו מאוד, והם גם רוצים... אבל זה לא ה-'אני' שלהם באמת.

עד כאן דיברנו מצד התחום השכלי בטהרתו, אולם בתחום המעשי התשובה ביחס להנהגה מעשית יכולה להיות שונה. כי אף אם התברר לאדם כי האני שלו הוא סוחר או כל תחום עיסוק אשר במציאות הנוכחית העיסוק בתחום בו הוא מזהה את עצמו כלול בנגיעה באיסורים חמורים של עבודה זרה, גילוי עריות ואביזריהו. ואילו הוא יפנה לעיסוק מעשי בתחומים אלו בפועל, הוא מקרב את עצמו למצב של איבוד הנפש והתרחקות מעבודת ה' לגמרי, וליפול לטומאות ומגושמות הרסנית. עד כמה שזוהי המציאות, הרי שעדיף לתת פחות ביטוי לשורש, ל-'אני', ויותר להגן על הנפש והחיבור לבורא עולם מתוך בתי המדרש.

שאלה ד': על פי המתבאר בפרק זה, לכאורה לא ראוי לאף אחד להכנס לשום 'פרויקט' לפני שברור לו מי הוא ה-'אני' שלו?

תשובה: ברמת העיקרון ישנה אמת בדברים, כי אילו אדם יכבול את עצמו לפרויקט גדול עם התחייבויות ושעבודים לתקופה ארוכה בלי תחנות יציאה. הדבר עלול להסב לו נזק נפשי לא קטן, במידה וימצא כי מהות העיסוק אינה תואמת את תכונת השורש שלו. כיוון שהוא לבש לזמן ארוך לבוש של מי שהוא אינו, והנפש שלו משועבדת לעסק זה בחיצוניות שבחיצוניות, ואת מי שהוא באמת אין לו אפשרות להיות...

אך מצד שני, אין זה נכון לחשוב שלא כדאי לעשות כלום לפני שמלאכת בירור ה-'אני' נגמרה. אלא בראשית הדרך אדם נכנס למהלכי פעולה קצרי טווח, שמתוכם הוא לומד לזהות ולהכיר מי הוא האני שלו. הוא בודק מה היה המניע להיכנס לזה, אם זה הגיע מכוחו השורשי שמושך להיכנס לפעילות מסוג זה או שמא כוחות חיצוניים גררו אותו פנימה. הוא בודק את הלך

מחשבותיו והרגשתיו במהלכים הללו, ולומד להכיר את עצמו עוד ועוד. רק לאחר שכבר קיימת ברירות ברמה מספקת בהכרת הזהות העצמית שלו, הוא כבר יכול להיכנס ולקשור את עצמו לפרויקטים יותר גדולים רציניים מחייבים וארוכי טווח.

שאלה ה': הרב ציין כי הסביבה החיצונית סותרת את האדם, אולם לדעתי הסתירות הללו נובעות מכך שהאדם אינו מסודר בתוך עצמו, יש לו סתירות פנימיות, וממילא הסובב סותר אותו.

תשובה: אמנם אמת הדבר כי סתירות פנימיות הם שורש לסתירות חיצוניות. ועל כן, כל אחד צריך ללמוד להכיל וליישב את הסתירות הפנימיות שלו בתוך עצמו לפני שהוא מתמודד עם סתירות מול החיצוניות. ואכן ככל שהסתירות הפנימיות יטופלו ויושקטו, כבר יהיו הרבה פחות סתירות חיצוניות, בבחינת - 'בְּרָצוֹת ה' דַּרְכֵי אִישׁ גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלַם אֹתוֹ'^[23]. אך תמיד העולם החיצוני יהיה יותר גס ופחות מתוקן מנפש האדם. ועל כן, גם לאחר שהאדם הגיע להתיישבות ושלימות יחסית פנימית בתוך עצמו עם סתירותיו שלו, עדיין תהיה התמודדות עם סתירות רבות שמקורן בקילקולים חיצוניים לנפשו.

^[1] [25] דברים ח, יז

^[2] [26] פסחים קיג ע"ב - ארבעה אין הדעת סובלתן: דל גאה ועשיר מכחש וזקן מנאף ופרנס מתגאה על הציבור בחינם

^[3] [27] כמובן, כאשר הוא פועל תוך שמירה מלאה על כל גדרי התורה

^[4] [28] נבהיר כי לא באנו להעמיד גישה מצד גאווה או זלזול בבני אדם, חס וחלילה, אלא זוהי גישה על פי הגיון פשוט. כאשר מארגנים הרצאה דרשה וכדו', אזי המטרה היא שתוכן מסוים הנצרך לציבור ימסר בפניהם בטוב טעם ודעת. לשם כך, מוטל על המארגנים לבדוק ולוודא כי קיימות שתי התאמות: א. התאמה בין האדם שמוסר את הדברים לתוכנם, שהוא מוסר את הדברים כי הם מהותו, הם האני שלו. ב. צריך לדאוג להזמין את מי שמתאים לו לקבל את התוכן הנמסר. ואם לציבור נקלע מי שהתוכן לא מתאים לו אזי: או שימצא דרך מכובדת ומנומסת לצאת מבלי לפגוע באף אחד, או שבפעם הבא לא יגיע לשם.

^[5] [29] אנו מדברים על תפיסת חיים מתוקנת - שכל דובר מדבר את מי שהוא באמת. ברם לא נכנסנו לכל מיני מצבים של הוראת שעה, שישנו ציבור שצריך לקבל מסר מסוים כאן ועכשיו, ואין כעת בנמצא מי שיכול לומר את הדברים מתוך עצמו. אזי יש לשקול לומר את הדברים גם אם הדובר לא הגיעה למדרגה של הדברים אותם הוא מדבר, בבחינת - במקום שאין אנשים השתדל להיות איש.

^[6] [30] על פי ברכות נ"ח ע"א - הַרְוֵאָה אוֹכְלוֹסֵי יִשְׂרָאֵל, אוֹמְרִי: "בְּרוּךְ ... חֲכָם הַכְּזִים" - שְׁאִין יַעֲתֶם דּוֹמָה זֶה לְזֶה, וְאִין פְּרָצוּפֵיהֶן דּוֹמִים זֶה לְזֶה.

^[7] [31] כמובן אין אנו מדברים כאן על ביטחונם של אבותינו הקדושים, אלא ביחס לבני דורנו או לפי ערכנו במידותינו ובביטחוננו.

^[8] [32] בראשית לט, ג

[33] מלאכת זיהוי והכרת כוח הנפש השורשי והעצמת האדם על גביו מבוארת בספר - 'הכרה עצמית והעצמת הנפש'

[34] מבוארת ברבי צדוק בעיקר, ומוזכרת בדברי רבותינו בעוד כמה פנים.

[35] כאמור ישנם מעטים שחיים בעולם מופשט לגמרי ללא הרכבות אלו ובורחים אל הקב"ה בשלמות. אולם צריך להבין כי לא שייך לחיות רק במופשטות לגמרי תמיד, לעולם יהיה זמן וחלק בנפש שהאדם חי במורכב. במדרגה העליונה במורכבות האדם בורח אל התורה, שם כבר טעון בדיקה לאיזה חלק בתורה הוא ברח, על מנת לברר בדקות מהו שורש כוחו בתורה עליו הוא נשען.

[36] תהלים קיט, צב

[37] בראשית כב ב

[38] על פי הסוגיה בפסחים נ' נא'

[39] בראשית ה, ב

[40] בראשית ב, יח

[41] יבמות סג ע"א - 'עזר כנגדו' - זכה עוזרתו, לא זכה כנגדו. ואיכא דאמרי ר' אלעזר רמי כתיב כנגדו וקרינן כנגדו? זכה כנגדו, לא זכה מנגדתו.

[42] סנהדרין ק"ז ע"ב - לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת; לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידים.

[43] משלי כז, ה

[44] ברכות ז ע"ב

[45] אין אנו מדברים על המציאות כיום של הנהגת והשתררות הערב רב עלינו. כי הבריסקר רב פסק כי ביחס לשלטון הערב רב אין דין של 'רשע שהשעה משחקת לו', זה לא נאמר על דורנו.

[46] ברכות לה ע"ב

[47] משלי טז, ז

לחפש ביטוי הכי מתאים לזקיפות

Source: <https://bilvavi.net/shiur/דעאתביטחון-005-ביטחוןעצמיאמית/>

Links

- [1] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftn1
- [2] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftn2
- [3] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftn3
- [4] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftn4
- [5] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftn5
- [6] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftn6
- [7] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftn7
- [8] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftn8
- [9] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftn9
- [10] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftn10
- [11] file:///D:/DATA-ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95

[47] file:///D:/DATA-

ACTIVE/BILVAVI/NEW%20PROJECTS/%D7%93%D7%A2%20%D7%90%D7%AA%20%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95
%D7%A0%D7%AA%D7%9A/finals/%D7%93%D7%A2.%D7%90%D7%AA.%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95
%D7%A0%D7%9A_005_%D7%91%D7%99%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F.%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%99.%
D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99.docx#_ftnref23

[48] <https://bilvavi.net/daes.bitachon>

[49] <https://bilvavi.net/bitachon>